

**DZIAŁALNOŚĆ SEKTORA KULTURY I SEKTORA
KREATYWNEGO W KRAKOWIE W WARUNKACH
PANDEMII COVID–19
RAPORT Z BADAŃ**

Alicja Kędziora

alicja.kedziora@uj.edu.pl

Spis treści

WSTĘP	2
METODOLOGIA BADAWCZA.....	3
<i>Cel badań</i>	<i>3</i>
<i>Pytania badawcze.....</i>	<i>4</i>
<i>Kontekst ogólnopolski</i>	<i>4</i>
<i>Covid-19 a sektor kultury w Krakowie</i>	<i>4</i>
ANALIZA I OPRACOWANIE DANYCH EMPIRYCZNYCH.....	6
<i>Respondenci.....</i>	<i>6</i>
<i>Zatrudnienie</i>	<i>11</i>
<i>Aktywność zawodowa</i>	<i>11</i>
<i>Przychody</i>	<i>15</i>
<i>Wsparcie publiczne.....</i>	<i>19</i>
<i>Działalność po pandemii – perspektywy</i>	<i>25</i>
<i>Przyszły kształt kultury</i>	<i>27</i>
<i>Współpraca.....</i>	<i>31</i>
<i>Postulaty.....</i>	<i>32</i>
<i>Korzyści.....</i>	<i>34</i>
<i>Innowacje</i>	<i>36</i>
<i>Pozostałe uwagi.....</i>	<i>37</i>
ROK ZMIAN 2020-2021.....	38
REKOMENDACJE.....	39
PODSUMOWANIE.....	43
Bibliografia.....	46
Spis wykresów	49
Spis tabel	49
Spis rysunków	50

Wstęp

12 marca 2020 roku w Polsce czas na chwilę zatrzymał się dla wszystkich. Rozlewająca się od kilku miesięcy po świecie epidemia przerodziła się w pandemię i doprowadziła do zamknięcia gospodarki, szkolnictwa, kultury. Ludzie zostali zmuszeni do pozostania w domach. Ograniczono możliwości przemieszczania się, zakazano zgromadzeń. Masowe przechodzenie na zdalne bądź hybrydowe uczestnictwo w życiu społecznym zmieniło kształt ekonomiki, edukacji, sztuki. Nerwowe oczekiwanie na wyniki badań, pozwalających na masową produkcję szczepionki, wpłynęło na sytuację finansową tyle całego świata, co każdej rodziny z osobna. Zmieniły się relacje społeczne i emocje im towarzyszące. Krucha i niestabilna sytuacja polskiego sektora kultury stała się jeszcze trudniejsza. Oprócz oczywistych aspektów ekonomicznych sytuacji, w której znaleźli się twórcy, artyści, instytucje publiczne i organizacje, na horyzoncie jawił się jeszcze groźniejszy przeciwnik – czas, który wypełniony możliwymi do realizacji w odosobnieniu rozrywkami, mógł zepchnąć kulturę osobistego uczestnictwa w niebyt. Przywołana przez jednego z respondentów badań, przeprowadzonych wspólnie przez UMK i MIK, mających na celu ocenę kondycji sektora kultury w Krakowie, konstatacja, że czeka nas *podważenie paradygmatu ważności bezpośredniego udziału/kontakt z dziełem sztuki*¹ jest twierdzeniem natury egzystencjalnej, unaoczniającym niepodważalny fakt, że obraz kultury po zakończeniu pandemii będzie zupełnie inny niż przed 2020 rokiem.

Z konieczności zdiagnozowania najważniejszych potrzeb środowiska oraz wychodząc naprzeciw oczekiwaniom branży kultury, przeprowadzone zostały badania, których wyniki pozwolą w pełniejszy sposób zrozumieć artystyczne, psychologiczne i ekonomiczne skutki, wywołane pandemią, zdefiniować przyczyny niepowodzeń wdrażanych form pomocowych, zaproponować rozwiązania, które w sposób efektywniejszy pozwoląby wesprzeć świat ludzi kultury oraz unaocznąć procesy, prowadzące do powstawania nowego kształtu kultury.

¹ Kursywą zaznaczano wypowiedzi respondentów. Cudzysłowami pozostałe cytaty i tytuły.

Metodologia badawcza

Raport dotyczący kondycji sektora kultury w Krakowie w okresie pandemii covid-19 składa się ze skrótego przedstawienia zaproponowanych przez rząd i samorząd form wsparcia dla sektora kultury (pod uwagę wzięto te rozwiązania, do których odnosili się ankietowani; bibliografia odsyła do pozostałej dokumentacji źródłowej, dotychczasowych raportów, zwłaszcza tych, dotyczących Małopolski), analizy przeprowadzonej w 2021 roku na próbie 126 respondentów ankiety, odniesieniu jej do analogicznych badań przeprowadzonych w roku 2020 (na próbie 161 osób) i interpretacji ich wyników. Badania zostały przeprowadzone metodą CAWI za pomocą formularza Google. Wnioski, definiujące główne przyczyny braku satysfakcji z zaproponowanej pomocy publicznej przedstawiono za pomocą diagramu Ishikawy. Raport został zakończony rekomendacjami, płynącymi z wypowiedzi badanych oraz odniesieniu ich do danych zastanych.

Od momentu zamrożenia wielu sektorów społecznej aktywności, w tym zwłaszcza zawieszeniu 12 marca 2020 roku działalności instytucji kultury, z powodu rozprzestrzeniającej się pandemii covid-19, minęło 18 miesięcy. Ten czas pozwolił na weryfikację przez ankietowanych wdrożonych form wsparcia rządowego i samorządowego oraz sprecyzowanie takiej pomocy, która byłaby względem nich dla sektora kultury najkorzystniejsza. Długi szereg przeprowadzonych raportów, mających na celu wskazanie najbardziej dotkliwych problemów środowiska, pozwolił na wypracowanie różnych programów pomocowych. Badania, których wyniki zostaną zaprezentowane w niniejszym raporcie, dotyczą ludzi kultury, którzy prowadzą działalność w zdecydowanej mierze w Krakowie i na rzecz mieszkańców Krakowa, w nieco mniejszym na rzecz pozostałych regionów Małopolski (w przeciwieństwie do badań, przeprowadzonych w 2020 roku, kiedy to respondentami były podmioty i osoby prawne posiadające co prawda w większości siedziby w Krakowie, ale realizujące swoją ofertę w tym mieście jedynie w 44%). W związku z powyższym, poniżej zostaną przywołane jedynie te formy wsparcia, które okazały się ważne z punktu widzenia przeprowadzanych badań, czyli te, które okazały się dla ankietowanych z różnych względów ważne (bez względu na to, czy o nie aplikowali, czy też nie).

Cel badań

Celem badań jest zdiagnozowanie obecnej sytuacji zarówno artystów i twórców funkcjonujących w ramach organizacji prawnych, jak i niezinstytucjonalizowanych, określenie ich kluczowych i najistotniejszych potrzeb oraz zaproponowanie rozwiązań, które mogłyby przyczynić się do efektywniejszej współpracy pomiędzy szeroko pojętym sektorem kultury a administracją publiczną.

Pytania badawcze

Cele badań zostaną zrealizowane poprzez odnalezienie odpowiedzi na główne pytania badawcze, jakimi są: Jak w ciągu roku zmieniła się sytuacja ekonomiczna i socjalna pracowników sektora kultury? Jak postrzegają oni wsparcie ze strony administracji publicznej? Jak w ciągu roku zmienił się charakter działalności artystycznej (ze szczególnym naciskiem na przeniesienie działalności do przestrzeni wirtualnej)? Jaki będzie przyszły model kultury (w konsekwencji przekształceń pandemicznych)?

Kontekst ogólnopolski

Na podstawie art. 15m „Ustawy z dnia 31 marca 2020 roku o zmianie ustawy o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych oraz niektórych innych ustaw” minister właściwy wprowadził szereg form wsparcia, dedykowanych różnym podmiotom działającym w sektorze kultury. Badani zwracali w szczególności uwagę na Fundusz Wsparcia Kultury, Fundusz Promocji Kultury, Kulturę w sieci. W ramach tarczy antykryzysowej dla kultury zaproponowano takie programy pomocowe jak świadczenia postojowe, rekompensatę utraconych przychodów, zapomogi i zasiłki socjalne, dofinansowanie kosztów wynagrodzeń i składek na ubezpieczenie społeczne, w końcu zwolnienie ze składek ZUS (świadczenia przynależne w zależności od reprezentowanego statusu prawnego). Zwiększono także budżet istniejących przed pandemią programów i stypendiów ministra. Przyspieszono prace nad ustawami dotyczącymi statusu i uprawnień artysty².

Covid-19 a sektor kultury w Krakowie

W ramach działań pomocowych Miasto Kraków wprowadziło nowe formy wsparcia określone mianem Kultura Odporna. Program pomocowy objął kilkanaście rodzajów wsparcia, w tym m.in.: festiwale/imprezy cykliczne, Kultura w sieci, stypendia i nagrody, rezydencje artystyczne, partnerstwo dla muzyki, sztuk wizualnych i teatru, Zakup Dziel i Księgarnie Odporne, szereg form wsparcia dla kin (Kina studyjne, Noc kin studyjnych, Fundusze regionalne dla filmu, otwarty konkurs ofert), Miejskie Instytucje Kultury. Zastosowano także zmiany w opłatach czynszowych (lokali

² Projekt ustawy o statusie artysty zawodowego. Dostępny online:
http://konferencjakultury.pl/_admin/stuff/Projekt_ustawy_o_statusie_artysty_zawodowego_11.09._2019_.pdf

Projekt ustawy o uprawnieniach artysty zawodowego z 3 maja 2021 r. Dostępny online:
<https://www.gov.pl/web/kulturaisport/projekt-ustawy>

stanowiących własność Gminy Miejskiej Kraków, Skarbu Państwa, które są przeznaczane na działalność kulturalną) lub innych należnościach. Uruchomiono miejską platformę VOD z wydarzeniami artystycznymi (Play Kraków) oraz zainicjowano kampanię społeczno-informacyjną „Bądź turystą w swoim mieście”³.

³ Najpełniejszy i najbardziej rzetelny opis form wsparcia zarówno samorządów, jak i rządu zob. K.A. Gajda, B. Gierat-Bieroń, J. Szulborska-Lukaszewicz, *Miejska „tarcza antykryzysowa” wobec sektora kultury w czasach pandemii. Efektywność, innowacja, solidarność*, Attyka, Kraków 2021 [w druku].

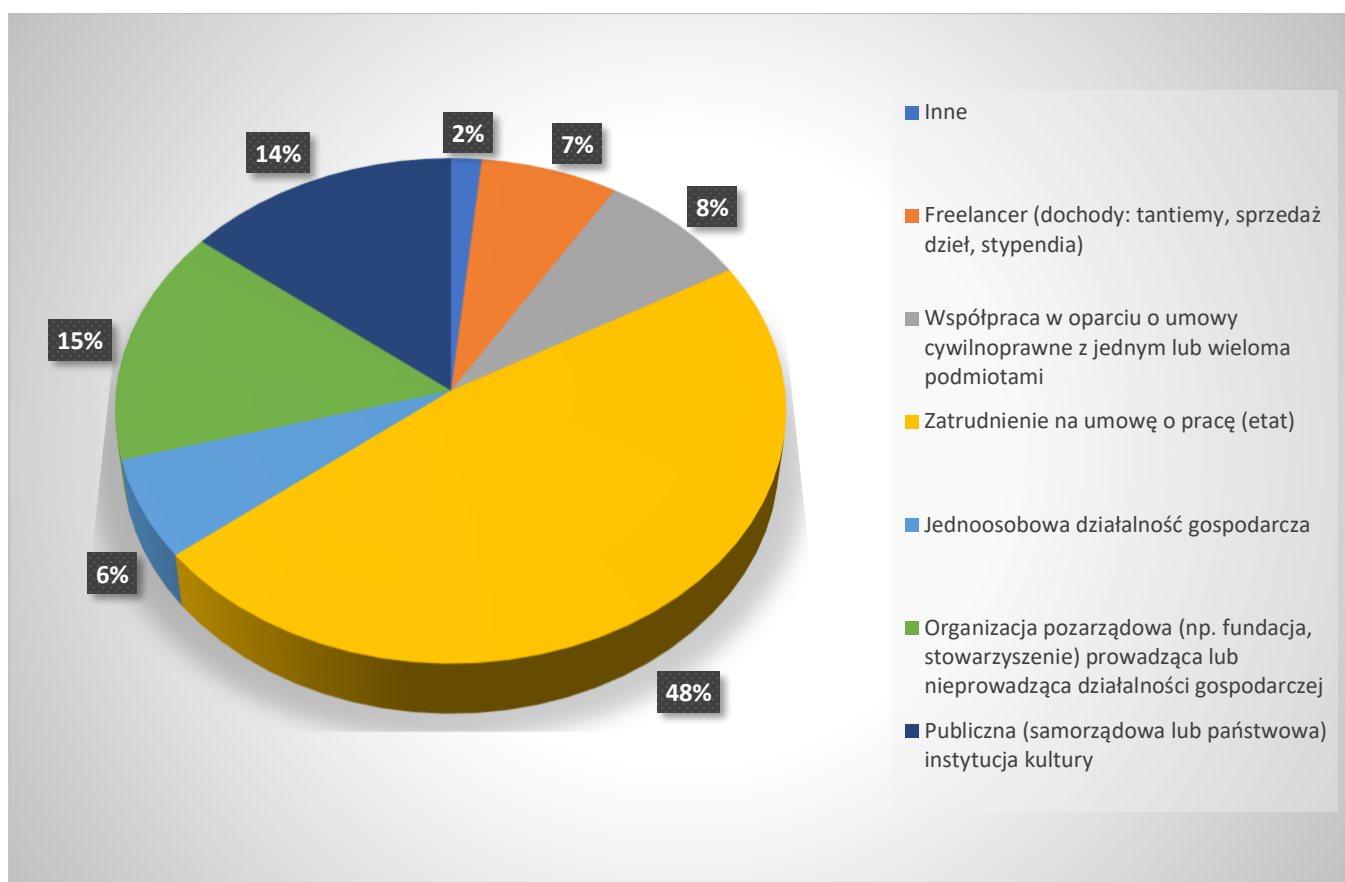
Analiza i opracowanie danych empirycznych

Pierwszym etapem badań była ankieta przeprowadzona w 2020 roku (wypełniona przez respondentów w zdecydowanej większości przed wdrożeniem przez samorząd tarczy antykryzysowej dla sektora kultury; zwana dalej Ankieta_1)⁴. Jej wyniki stanowią zarazem główny punkt odniesienia dla ankiety przeprowadzonej w okresie od lutego do kwietnia 2021 roku (zwana dalej Ankieta_2). Ze względu na specyfikę rozwoju sytuacji pandemicznej, jak również odmienny zakres danych, uzyskanych w pierwszej ankiecie, zrezygnowano z przeprowadzenia klasycznej analizy porównawczej na rzecz analizy przyczynowo-skutkowej, zwłaszcza w zakresie oceny przydatności samorządowej tarczy antykryzysowej dla sektora kultury (w tym celu posłużono się diagramem Ishikawy). Ankieta_2 stanowić będzie podstawowe narzędzie dla określenia obecnej (trudnej) kondycji sektora kultury w Krakowie. Obie ankiety oraz analiza materiałów zastanych posłużą identyfikacji oraz wyróżnieniu przyczyn oraz konsekwencji badanego pola, w tym także rozróżnienia, które z aspektów pandemicznej rzeczywistości są efektem covid-19, a które odpowiednich bądź nieadekwatnych działań podejmowanych przez samorząd, jak również tych, które ukazują wadliwe funkcjonowanie sektora bez względu na obecną sytuację pandemiczną, wynikających chociażby z rozwiązań systemowych.

Respondenci

W badaniu wzięło udział 126 respondentów, którzy odpowiadali w zależności od reprezentowanego statusu prawnego podmiotu na 19 (osoby fizyczne – 81 ankietowanych) bądź 26 pytań (podmioty prawne – 45).

⁴ Raport *Krakowska kultura w czasie epidemii Covid-19 – opracowanie wyników badania* został opublikowany na stronie BIP UMK:
<https://www.bip.krakow.pl/zalaczniki/dokumenty/n/309551/karta>; data odczytu: 24-08-2021.

Wykres 1. Typ podmiotu.

Wszyscy respondenci zadeklarowali, że siedzibą, a zarazem miejscem ich głównej aktywności, jest miasto Kraków. Z punktu widzenia potencjalnych możliwości ubiegania się o wsparcie ze strony samorządu istotny wydaje się fakt, iż ludzie kultury badani w 2020 roku, pomimo posiadania siedziby w Krakowie (w 95%), swoje działania realizowali w tym mieście jedynie w 44%. Pozostali respondenci adresowali projekty do interesariuszy województwa małopolskiego (14%) oraz ponadregionalnych (37%)⁵. Mowa zatem o stosunku 100% badanej populacji do 44%.

Sektor kultury jest bardzo zróżnicowany i różne są role artystyczne i społeczne twórców. Częstokroć tych ról jest więcej niż jedna. Wiele z realizowanych projektów (dzieł/wydarzeń artystycznych i kulturalnych) jest interdyscyplinarna i intergatunkowa. Mając to na uwadze, w kafeterii pytań, dotyczących dziedziny, w której funkcjonują respondenci, umożliwiono wybranie trzech odpowiedzi, jak również dopisanie własnych (z tej możliwości skorzystała jednak tylko jedna osoba). Branże badanych rozkładają się podobnie, bez względu na reprezentowany status prawny. Dominują: animacja społeczno-kulturowa i prowadzenie zajęć edukacyjnych, organizacja eventów, festiwali i wydarzeń kulturalnych, sztuki performatywne, muzyka oraz organizacja kongresów i konferencji (MICE). To 171 z 266 pozostałych

⁵ Jedną z wad metody CAWI jest brak możliwości spersonalizowanego doboru próby badawczej (zweryfikowania osób, przystępujących do badania), a zarazem większej ich selekcji.

odpowiedzi (z wyłączeniem respondentów, którzy wybrali prowadzenie stałej działalności kulturalnej we własnej siedzibie), czyli udział w badaniu wzięły przede wszystkim trzy grupy: edukatorzy kulturalni (1), organizatorzy wydarzeń kulturalnych i MICE (2), artyści (3).

	<i>branża</i>	<i>podmioty prawne</i>	<i>osoby fizyczne</i>
<i>animacja społeczno-kulturowa, prowadzenie zajęć edukacyjnych</i>		16	23
<i>architektura</i>		2	1
<i>design i wzornictwo</i>		1	2
<i>dziennikarstwo</i>		–	2
<i>film i wideo</i>		4	5
<i>folklorystyka</i>		–	1
<i>fotografia</i>		1	4
<i>literatura</i>		7	13
<i>moda</i>		1	–
<i>muzyka</i>		12	17
<i>ochrona zabytków i dziedzictwa (konserwacje, renowacje)</i>		1	2
<i>organizacja eventów, festiwali, wydarzeń kulturalnych</i>		17	23
<i>organizacja kongresów i konferencji/mice</i>		2	12
<i>organizacja targów, uroczystości, spotkań</i>		1	6
<i>organizacja oferty w zakresie turystyki kulturowej</i>		2	5
<i>projektowanie graficzne</i>		2	6
<i>radio i telewizja, podcasty</i>		1	1
<i>reklama</i>		1	3
<i>rynek prasowy i wydawniczy</i>		–	4
<i>rynek sztuki i antyków</i>		2	–
<i>rzemiosło</i>		1	–
<i>sztuki performatywne (opera, teatr, taniec)</i>		10	19
<i>sztuki wizualne i audiowizualne</i>		7	9
<i>technika sceniczna</i>		1	5
<i>inne (archeologia, artysta uliczny, oprawa artystyczna eventów, wydarzeń kulturalnych, konferencji, itp.</i>		1	–
<i>stała działalność kulturalna (prowadzenie placówki/ instytucji kulturalnej) we własnej siedzibie/ lokalu</i>		17	34

Tabela 1. Branża respondentów.

O zaznaczenie odrębnej odpowiedzi, zostali poproszeni respondenci, prowadzący stałą działalność kulturalną, dysponujący własną siedzibą (4). Obok ww. to najliczniejsza grupa respondentów; 51 osób wybrało tę odpowiedź, której doprecyzowanie pozwoliło na określenie struktur organizacyjnych, w ramach których prowadzona jest działalność. Zdecydowana większość respondentów wybrała odpowiedzi, które tworzą trzy główne grupy; są to: domy, ośrodki, centra kultury (1), muzea (2), teatr (3). To 71 odpowiedzi ze 140 (w tym 10, określonych jako „inne”). 26 osób zdecydowało, że to pytanie ich nie dotyczy.

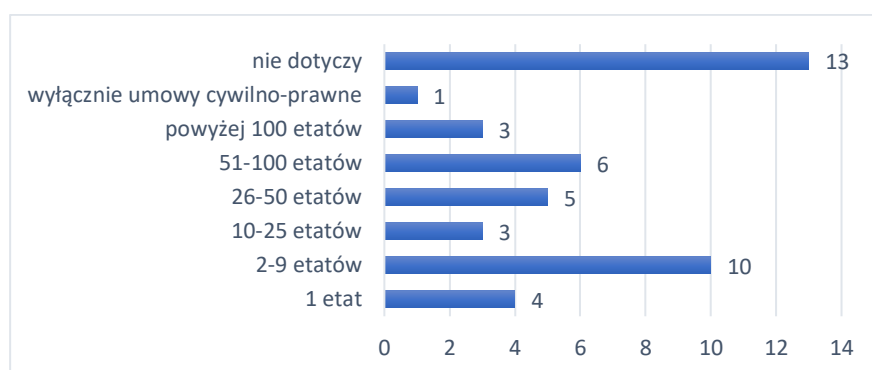
<i>podstawowe miejsce pracy lub prowadzonej działalności</i>	<i>podmioty prawne</i>	<i>osoby fizyczne</i>
<i>antykwarjat</i>	2	1
<i>biblioteka</i>	4	1
<i>centrum aktywności lokalnej (organizacja spotkań, warsztatów, zajęć itp.)</i>	5	2
<i>dom lub ośrodek kultury; centrum kultury</i>	5	25
<i>filharmonia</i>	–	3
<i>galeria sztuki</i>	2	1
<i>instytucja filmowa</i>	1	–
<i>kino studyjne</i>	–	1
<i>klub</i>	1	1
<i>księgarnia</i>	2	1
<i>młodzieżowy dom kultury lub inna placówka oświatowa</i>	1	2
<i>muzeum</i>	8	14
<i>obiekt konferencyjny lub wystawowy; sala widowiskowa</i>	1	4
<i>obiekt sportowy lub rekreacyjny</i>	–	2
<i>ognisko artystyczne</i>	1	1
<i>opera</i>	–	2
<i>orkiestra</i>	1	4
<i>ośrodek badań i dokumentacji kultury</i>	2	1
<i>studio</i>	–	1
<i>szkoła artystyczna</i>	1	2
<i>światlica</i>	1	1
<i>teatr</i>	7	12
<i>wydawnictwo</i>	–	3
<i>nie dotyczy</i>	14	12

Inne (projektowanie graficzne w domu lub pracowni, lokal gastronomiczny, sanatorium, hotel, przestrzeń miasta, obiekty sakralne i postindustrialne, instytucja kultury)

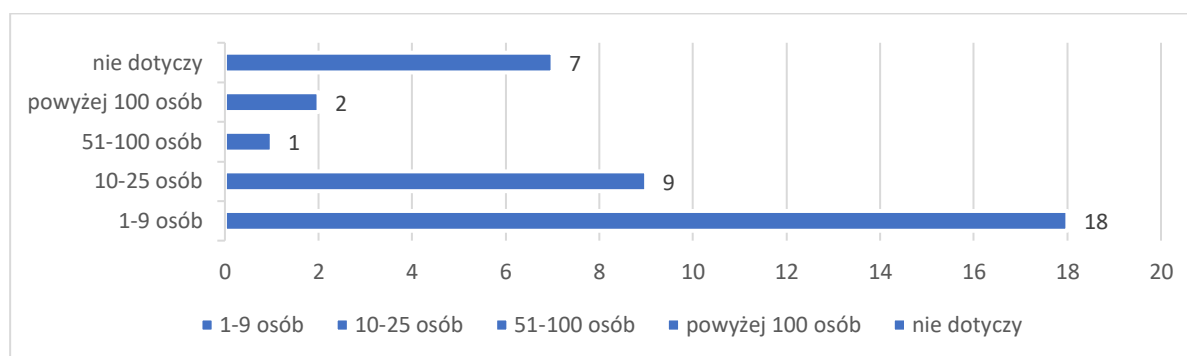
–	10
---	----

Tabela 2. Podstawowe miejsce pracy respondentów lub prowadzonej przez nich działalności.

Osoby fizyczne, poproszone dodatkowo o doprecyzowanie podmiotów, z którymi współpracują, wskazały przede wszystkim instytucje kultury (70 odpowiedzi). 19 osób zadeklarowało współpracę z organizacjami pozarządowymi, 12 z prywatnymi przedsiębiorstwami średniej wielkości (6–30 etatów). Pozostałe odpowiedzi z kafeerii, wybierane były sporadycznie (małe, do 5 etatów – 1, duże przedsiębiorstwo prywatne, powyżej 30 etatów – 1, inne – 1, nie dotyczy – 2). Natomiast respondenci, reprezentujący podmioty prawne, definiowali zatrudnienie w swojej organizacji w ramach etatu oraz umów cywilnoprawnych. Odpowiedzi obrazują dwa poniższe wykresy, wykazując duże zróżnicowanie zarówno w ramach etatów (od 0 [ngo], do 100 etatów i więcej), jak i umów cywilnoprawnych (od 0 do powyżej 100).

Wykres 2. Orientacyjna liczba etatów (stan na luty 2021).

Wykres 3. Orientacyjna średnia liczba osób zatrudnianych miesięcznie na umowach cywilnoprawnych w ostatnim półroczu.

Zatrudnienie

Celem badania była m.in. identyfikacja zmian, które zaszły w organizacjach, w ciągu roku, który minął od momentu ogłoszenia pandemii covid-19 i zamrożenia sektora kultury. Na płaszczyźnie finansowo-organizacyjnej pierwszym z badanych aspektów były zmiany w zatrudnieniu i zawieranych umowach cywilno-prawnych.

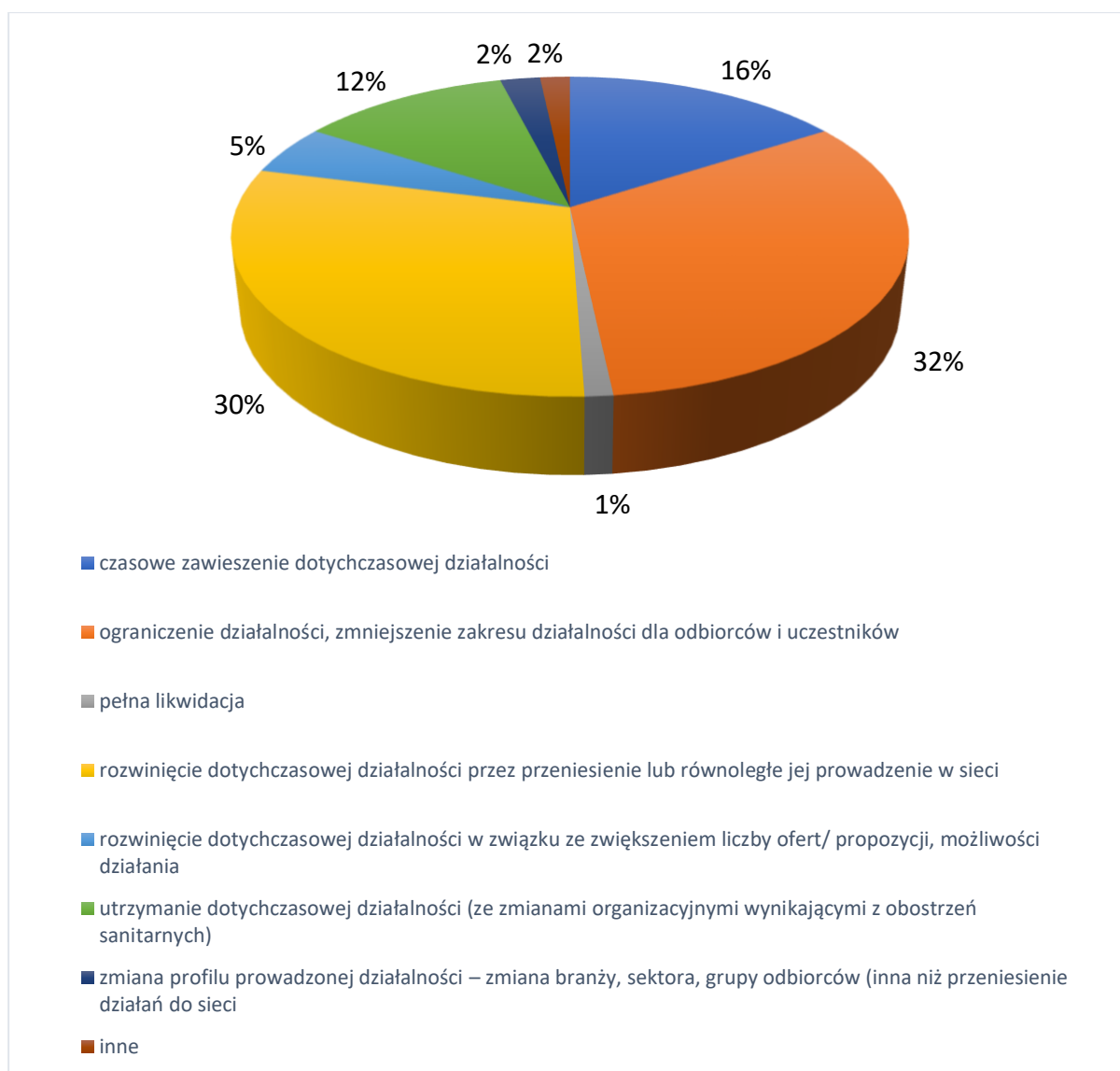
Biorąc pod uwagę zatrudnienie w ramach umowy o pracę, z 45 respondentów, funkcjonujących w strukturach podmiotów prawnych, 37 osób, czyli radykalna większość, nie zauważyło wyraźnej zmiany na niekorzyść. W 21 przypadkach nie zredukowano zatrudnienia, w 1 nastąpiło zwiększenie zatrudnienia, a 14 osób zaznaczyło odpowiedź, że to pytanie ich nie dotyczy (tę odpowiedź przede wszystkim zaznaczyły organizacje pozarządowe oraz osoby prowadzące jednoosobową działalność gospodarczą). Redukcja etatów dotknęła 9 podmiotów, w tym jednego niezależnie od rozszerzającej się pandemii. Gruntownej zmianie uległo jednak zatrudnienie w ramach umów cywilnoprawnych. Aż 67% ankietowanych zadeklarowało zmniejszenie liczby zawieranych umów, a 9% wybrało opcję „nie dotyczy”, co oznacza, że jedynie ¼ wszystkich badanych organizacji utrzymała strukturę zatrudnienia sprzed pandemii (20%) lub ją zwiększyła (4%).

¼ badanych organizacji utrzymała lub zwiększyła strukturę zatrudnienia sprzed pandemii.

Aktywność zawodowa

W przeciwieństwie do struktury zatrudnienia, zmiany, które zachodziły w prowadzonej działalności były dynamiczne, rozwijały się wraz z postępem pandemii, przedłużającym się zamrożeniem sektora kultury oraz kulturową i społeczną izolacją. Początkowa stagnacja, możliwa do przezwyciężenia dzięki wsparciom rządowym i samorządowym oraz własnej pomysłowości, z czasem prowadziła do ograniczenia, a nawet wygaszenia działalności. Sytuacja kryzysowa, w jakiej znalazł się sektor kultury, wymusiła konieczność poszukiwania nowatorskich rozwiązań. 30% badanych rozwinęło dotychczasową działalność rozszerzając ją o działania w sieci lub prowadząc równolegle z projektami realizowanymi stacjonarnie. Niewiele więcej, gdyż 32% badanych zadeklarowało ograniczenie aktywności, głównie zmniejszenie zakresu oferty dla odbiorców. Utrzymanie działalności z uwzględnieniem zaleceń sanitarnych udało się jedynie 12% ankietowanych, podczas gdy 16% było zmuszonych do czasowego zawieszenia aktywności, w tym dwóch ankietowanych zadeklarowało jej pełną likwidację. Niewiele ponad 2% badanych zdecydowało się na zmianę profilu prowadzonej działalności.

Sytuacja kryzysowa wymusiła konieczność poszukiwania nowatorskich rozwiązań.

Wykres 4. Zmiany, które zaszły w przeciągu ostatniego roku z perspektywy prowadzonej działalności (miejsca pracy) respondentów.

Respondenci dostrzegali przede wszystkim negatywne skutki sytuacji pandemicznej. Zapytani o zmiany kulturalne i artystyczne, jakie zaszły w prowadzonej przez nich działalności, zwracali uwagę głównie na sposób funkcjonowania w rzeczywistości cyfrowej i wynikających z nich zarówno niedogodności, jak i korzyści. Konieczność nagłego i niespodziewanego przeniesienia niemalże wszystkich, a w wielu przypadkach wszystkich działań do przestrzeni cyfrowej nastręcza trudności w ocenie nade wszystko ze względów personalnych preferencji i upodobań. Te same aspekty funkcjonowania w Internecie dla jednych ankietowanych są korzystne, podczas gdy dla innych stanowią najważniejszą niedogodność, jak chociażby efektywność i komfort pracy w grupie bądź indywidualnej, konieczność wykorzystania nowych form pracy i ekspresji artystycznej, zmiana (na lepsze bądź na gorsze) warunków pracy, wynikających z konieczności wykonywania obowiązków zawodowych

w przestrzeni prywatnej czy nowa (nie)wartość sztuki powstająca na styku rzeczywistości i wirtualności.

INTERNET		
SKUTKI POZYTYWNE	SKUTKI NEGATYWNE	
- o rozszerzenie grona odbiorców online na skalę ogólnopolską oraz międzynarodową - o korzystanie z nowych form aktywności (takich jak m.in. filmy, webinary, podcasty) - o wykorzystywanie nowych technologii, m.in. do organizacji warsztatów, spotkań, konferencji - o prezentację wydarzeń stacjonarnych w formie online (w tym spektakle, koncerty) - o obniżenie kosztów własnych podczas produkcji wydarzeń artystycznych i kulturalnych - o wzmożone zainteresowanie zasobami cyfrowymi, oferowanymi przez organizacje w sieci - o uruchomienie sprzedaży produktów online - o uruchomienie nowych środków dla kultury na działania w przestrzeni cyfrowej - o wprowadzenie elektronicznego obiegu dokumentów - o zwiększenie umiejętności cyfrowych - o optymalizację infrastruktury elektronicznej, dopasowanej do indywidualnych potrzeb pracownika - o zwiększenie komfortu pracy dzięki działalności głównie indywidualnej, poza wymogami relacji społecznych - o zwiększoną dbałość o kontakt z odbiorcami za pomocą mediów społecznościowych - o wykorzystanie nowych narzędzi PR	- o brak bezpośredniego kontaktu z odbiorcą (komunikacja jednostronna, nawet w przypadku wykorzystania takich form, jak wideospotkania) - o niemożność dotarcia do odbiorców wykluczonych cyfrowo - o wyłączenie pewnej grupy (głównie starszych) wykonawców - o mniejsze zainteresowanie i skupienie uczestników niż w przypadku wydarzeń stacjonarnych, a w efekcie nawet zniechęcenie do uczestniczenia w kulturze - o mniejsza radość z wykonywanej pracy - o utrudniona współpraca wewnątrz organizacji - o monotonia	Nowe narzędzia i formy aktywności Poszerzenie grona odbiorców Wykluczenie cyfrowe

Tabela 3. Skutki przejścia na pracę zdalną podczas pandemii.

Skutki, które spowodowała pandemia, poza efektami wywołanymi przymusowym korzystaniem z Internetu, można podzielić na trzy główne grupy następstw: psychologiczne, artystyczne, organizacyjne (zarządcze, finansowe).

Pierwsza z wymienionych grup pocovidowych następstw wydaje się być najbardziej obciążająca, ponieważ pozostawia najdłuższe i najtrudniejsze do zniwelowania efekty w psychice i w największym stopniu rzutuje na pracę artystyczną. Można mieć nadzieję, że negatywne skutki organizacyjne i artystyczne po zakończeniu pandemii zostaną wyeliminowane, a może nawet przekute na korzystniejsze z twórczego punktu widzenia. Piętno, które zostało odcisnięte na psychice zarówno twórców, jak i odbiorców wydarzeń artystycznych i kulturalnych oraz nowe nawyki uczestnictwa w kulturze, a nawet rezygnacja z niej, zmieni pejzaż kulturalny zapewne już na zawsze.

SKUTKI PANDEMII		
SKUTKI PSYCHOLOGICZNE		
POZYTYWNE	NEGATYWNE	
- o samorozwój - o rozwijanie kreatywności - o wzmożone poczucie solidarności z zespołem	- o brak poczucia stabilizacji - o trudności w integracji zespołu - o frustracja z powodów finansowych oraz poczucia „zastoju” - o niepewność - o strach przed chorobą - o fałszywy entuzjazm (hurra optymizm) - o stres utrudniający pracę w zespole - o lęk o przyszłość - o mniejsza wydajność w pracy, wynikająca z nastawienia psychicznego - o spadek motywacji - o konieczność poszukiwania zatrudnienia w innej branży niż sektor kultury	Samorozwój Kreatywność Brak stabilizacji Strach Nowe formy aktywności
SKUTKI ARTYSTYCZNE		
- o rozwój do tej pory marginalnych form wydarzeń - o nowe formy aktywności - o więcej zrealizowanych nagrań, produkcji nagrań audio-video; realizacja premierowych, międzygatunkowych projektów artystycznych w domenie cyfrowej - o podejmowanie kompleksowych działań artystycznych	- o <i>podważenie paradygmatu ważności bezpośredniego udziału / kontaktu z dziełem sztuki</i> - o brak rozwoju artystycznego - o utrata bezpośredniego kontaktu z innymi wykonawcami i odbiorcami	Podważenie paradygmatu konieczności bezpośredniego kontaktu z dziełem sztuki
SKUTKI ORGANIZACYJNE		
- o łatwiejsze godzenie życia zawodowego z osobistym - o elastyczne planowanie - o zmiana wskaźników oceny wydarzeń artystycznych (odejście od kryterium frekwencji)	- o spadek zleceń - o obniżenie przychodów i stawek - o zmniejszona liczba odbiorców stacjonarnych - o dezintegracja pracy wynikająca z odwoływanych (zwłaszcza nagłych) wydarzeń, niustająco zmienianych	Elastyczność pracy Obniżone przychody

○ zniesienie dotychczasowych barier czasowo–przestrzennych ○ nawiązanie nowych kontaktów zawodowych ○ skuteczniejsze zarządzanie czasem ○ komfort pracy (w tym m.in. <i>możliwość wykonywania ćwiczeń fizycznych w przerwach od pracy, odciążenie od długich i męczących dojazdów do pracy, cisza</i>) ○ wykorzystanie zamknięcia budynku na remonty	przepisów i restrykcji, braku możliwości długofalowego planowania, ograniczeń w funkcjonowaniu archiwów i bibliotek ○ uwypuklenie błędów i niedostatków organizacyjnych, istniejących przed covid–19 ○ trudności w realizacji wydarzeń, wynikające z obniżonych dotacji, braku wsparcia dla zatrudnionych w ramach umów cywilnoprawnych oraz braku dyscypliny sanitarnej wśród uczestników ○ konieczność pokrycia dodatkowych kosztów, wynikających m.in. ze zmieniających się wymogów sanitarnych, informatyzacji, nowych kanałów kontaktu z interesariuszami ○ brak możliwości podróżowania i nawiązywania nowych kontaktów ○ zmniejszenie zatrudnienia ○ podniesienie kosztów produkcji wydarzeń stacjonarnych ○ dłuższy czas pracy ○ przeniesienie pracy do Internetu	Zmniejszenie liczby odbiorców Zwiększenie kosztów realizacji wydarzeń stacjonarnych
--	---	---

Tabela 4. Skutki pandemii oczami respondentów.

Poza pracą zdalną, realizacją wydarzeń w przestrzeni cyfrowej i nowymi formami wyrazu artystycznego, które w zależności od upodobań i osobistych preferencji respondentów znajdowały zarówno zwolenników (*nowy, świeży sposób myślenia o kulturze, zmiana mentalna...*), jak i przeciwników (*dom kultury online nie ma żadnego sensu*), wypowiedzi respondentów jednoznacznie wskazują na permanentne poczucie destabilizacji, braku bezpieczeństwa i strachu, wynikające zarówno z samego faktu istnienia choroby, której rozwój i następstwa są nieprzewidywalne, jak i ze świadomości nieuchronnych zmian organizacyjnych i artystycznych, które kształtują nowy obraz kultury i warunki uczestnictwa w niej. Badani mają świadomość, że sytuacja, w której funkcjonują, jest przejściowa, natomiast fakt, że nie jest znany moment jej stabilizacji, dekonstruuje dotychczasowe struktury, normy i wartości, pozostawiając sektor kultury w zawieszeniu i oczekiwaniu na ukonstytuowanie się i ugruntowanie nowych.

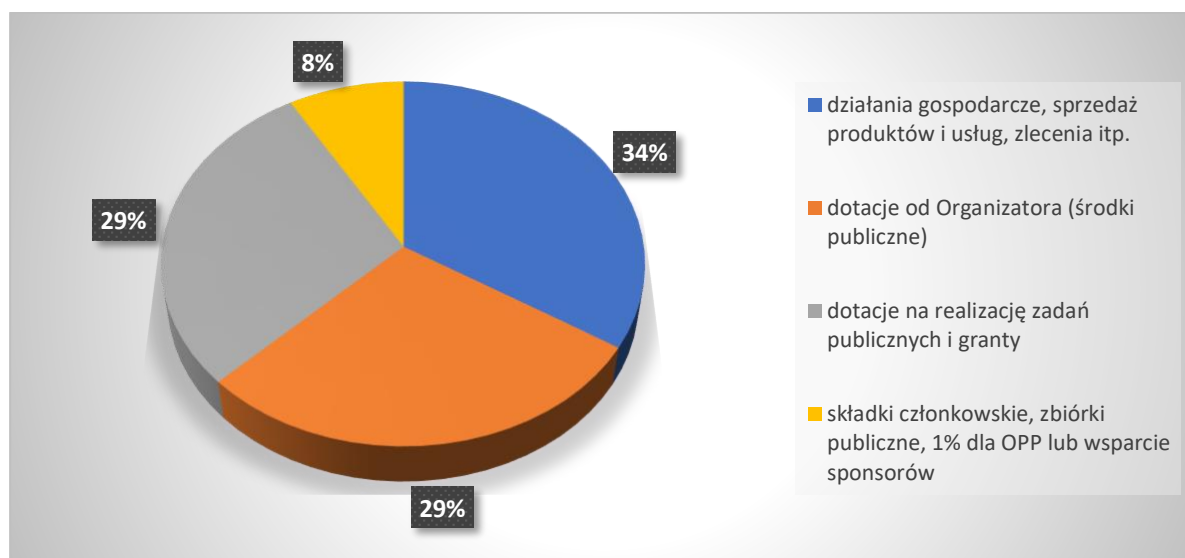
Przychody

Poczucie bezpieczeństwa wynika z możliwości decydowania o sobie. To poczucie pandemia skutecznie zaburzyła, częściowo bądź zupełnie pozbawiając część pracowników sektora kultury pracy. Respondenci, zatrudnieni w ramach umów

Zaburzone
poczucie
bezpieczeństwa

o pracę, przyznali, że ich posady jak dotąd zostały utrzymane, radykalanie jednak zmniejszyły się, spadając czasami nawet do zera, zawierane umowy cywilnoprawne, zmuszając twórców, artystów, animatorów do poszukiwania nowych źródeł zarobkowania, często w innych branżach. Struktura przychodów badanych odzwierciedla destabilizację finansową sektora kultury, który niemalże nigdy nie podlega samofinansowaniu, ale czas pandemii, kiedy nie można realizować projektów, uczestniczyć w nich i je upowszechniać, sytuację tę jeszcze spotęgował.

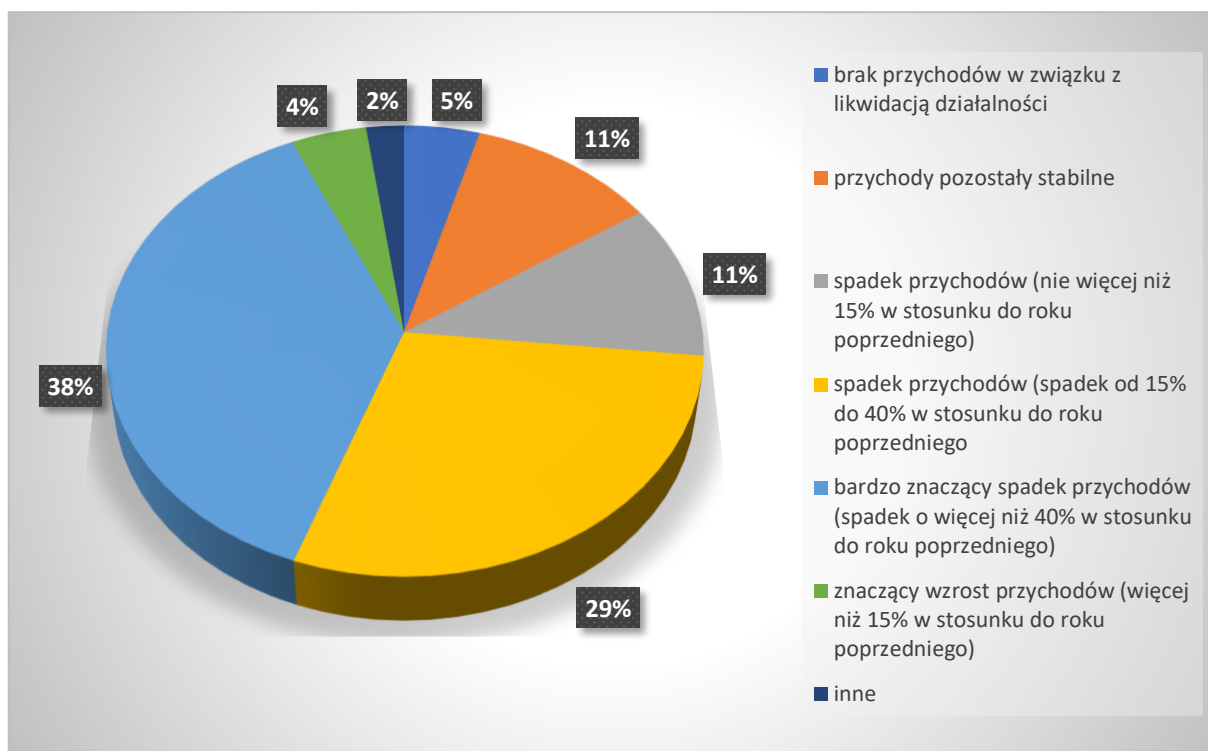
Strukturę przychodów podmiotów prawnych zilustrowano na poniższym wykresie.

Wykres 5. Struktura przychodów podmiotów prawnych.

Analizując strukturę przychodów badanych osób, należy wziąć pod uwagę dynamicznie rozwijającą się sytuację pandemiczną, powodującą, że przychody z pierwszej połowy roku kształtują się inaczej niż w kolejnych miesiącach. Jedynie 15 ankietowanych zaznaczyło, że nadal podstawę ich przychodów stanowią działania gospodarcze, dwa razy więcej badanych zaznaczyło, że podstawą ich przychodów są środki publiczne (dotacje od organizatora, dotacje na realizację zadań publicznych i granty). 5 respondentów w różnych proporcjach w trakcie ostatniego roku łączyło środki publiczne z wpływami z działań gospodarczych i darowiznami. Jedynie 4 osoby zadeklarowały, że prowadziły działalność kulturalną w oparciu o składki członkowskie, zbiórki publiczne, wpłaty od sponsorów bądź 1% dla OPP⁶.

⁶ Respondenci mogli wybrać więcej niż jedna odpowiedź.

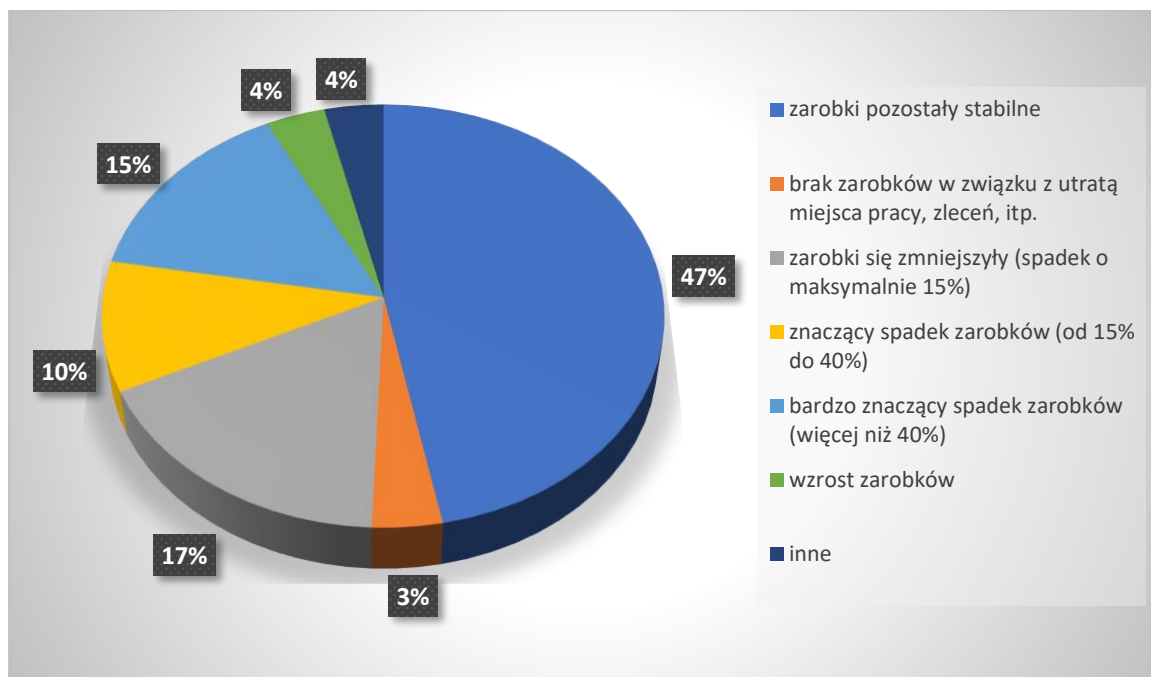
Wykres 6. Dynamika zmiany przychodów podmiotów prawnych.

Zdecydowana większość respondentów (17 osób) odnotowała bardzo duży spadek przychodów (powyżej 40%) w stosunku do poprzedniego roku. Niewiele mniej ankietowanych (13) określiło spadek przychodów na poziomie od 15% do 40%, dla 5 osób przychody obniżyły się w nieco mniejszym stopniu (poniżej 15%). 2 ankietowanych zostało zmuszonych do zakończenia działalności, zatem ich przychody spadły do zera. Oznacza to, że 83% badanych ucierpiało finansowo w wyniku zamrożenia sektora kultury oraz obostrzeń sanitarnych.

83% badanych podmiotów prawnych ucierpiało finansowo w wyniku zamrożenia sektora kultury oraz obostrzeń sanitarnych.

W porównaniu z podmiotami prawnymi osoby fizyczne w większym stopniu zadeklarowały stabilność finansową. To niemalże połowa wszystkich odpowiedzi (47%). Z 81 osób, które udzieliły odpowiedzi na to pytanie, 34 przyznały, że ich przychody zostały uszczuplone, a 3 utraciły jakiekolwiek zarobki. 3 ankietowanych przyznało, że ich dochody wzrosły, ale dwóch z nich wyraźnie zaznaczyło, iż jest to wynikiem uzyskanych dotacji ze środków publicznych.

Niemalże połowa badanych osób fizycznych zadeklarowała stabilność finansową.

Wykres 7. Dynamika zmiany przychodów osób fizycznych.

Wśród wszystkich ankietowanych 48 osób określiło swoją sytuację finansową jako porównywalną bądź nawet nieco lepszą niż przed pandemią. Sytuacja ekonomiczna dla 76 osób uległa pogorszeniu. Badani niechętnie dzielili się powodami, które ich zdaniem w największym stopniu przyczyniły się do spadku ich przychodów, uznając za oczywistość, iż mowa o ogólnie pojętej pandemii. Zdecydowana większość badanych nie udzieliła odpowiedzi na kolejne z pytań ankiety: „Proszę opisać w kilku zdaniach, co miało największy wpływ na spadek/wzrost przychodów?” lub udzielała odpowiedzi ogólnikowych: pandemia, covid-19. Pozostali ankietowani jednoznacznie zadeklarowali zamknięcie instytucji i organizacji kultury oraz szkół i późniejsze ograniczenia sanitarne jako główne powody spadku ich przychodów. Pochodnymi wyżej wymienionych są brak możliwości realizacji wydarzeń (koncertów, spektakli, zajęć edukacyjnych, warsztatów i in.), przeniesienie aktywności do Internetu, gdzie realizowane są wydarzenia nieodpłatne bądź o obniżonych cenach, spadek dochodów z działalności gospodarczej (takiej jak wynajem powierzchni na cele gastronomiczne czy wynajem zespołu do obsługi konferencji, kursów językowych), dodatkowe koszty indywidualne, wynikające z pracy w domu, konieczność pozyskania infrastruktury do pracy zdalnej, brak lub ograniczenie zleceń, radykalne obniżenie, a często także likwidacja premii pracowniczych. *Lockdown* wpłynął także na ograniczenie współpracy międzynarodowej, osłabienie ruchu turystycznego, zakaz występowania w przestrzeniach publicznych, brak zapotrzebowania na materiały tradycyjne (drukowane), obniżenie sprzedaży książek. Duże znaczenie przy definiowaniu przyczyn spadku przychodów stanowiło dla respondentów obniżenie dotacji, spadek liczby darowizn i niemalże zerowy sponsoring. W najgorszej sytuacji – co zgodnie przyznali zarówno przedstawiciele podmiotów prawnych, jak i osób fizycznych – znalazły się osoby pracujące w ramach umów cywilnoprawnych. Jeden

W najgorszej sytuacji znalazły się osoby pracujące w ramach umów cywilnoprawnych.

z respondentów zwrócił także uwagę na negatywny stosunek władarzy miasta względem artystów ulicznych.

Wobec powyższych przyczyn wzrostu przychodów jest dosłownie kilka. Kreatywność w poszukiwaniu nowych zleceń, odnalezienie nowych pól eksploatacji, wzmożone zainteresowanie rynkiem sztuki współczesnej, stałe dotacje (odpowiedzi z grupy podmiotów prawnych) niezależnie od sytuacji pandemicznej.

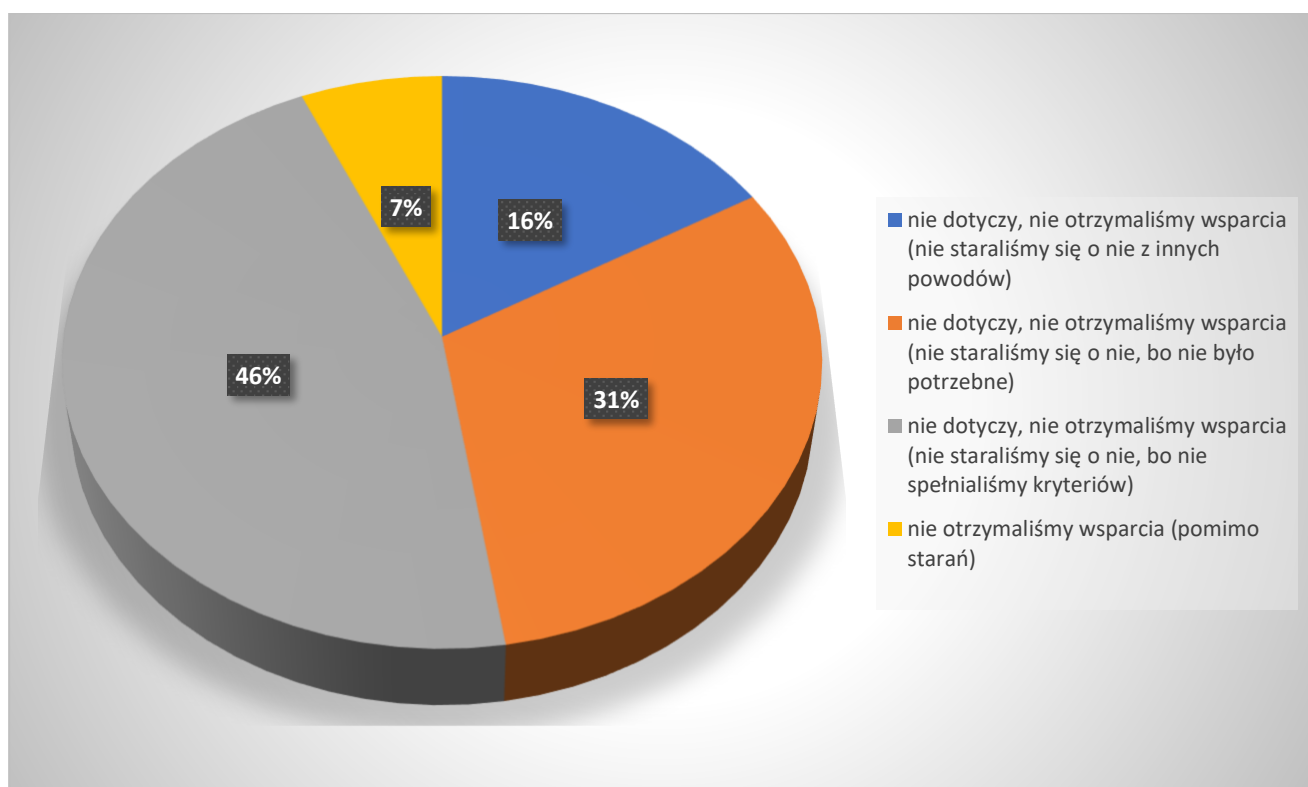
Wsparcie publiczne

61 respondentów ze 127, którzy odpowiedzieli na to pytanie, czyli aż 48%, nie otrzymało wsparcia publicznego na pokrycie strat wywołanych pandemią covid-19, chociaż podkreślić należy, że 15% tej pomocy nie potrzebowało. 24% dostało wsparcie z rządowej tarczy antykryzysowej, a 6% z samorządowej. 17% ankietowanych otrzymało środki finansowe w ramach dotacji pomocowych dla sektora kultury.

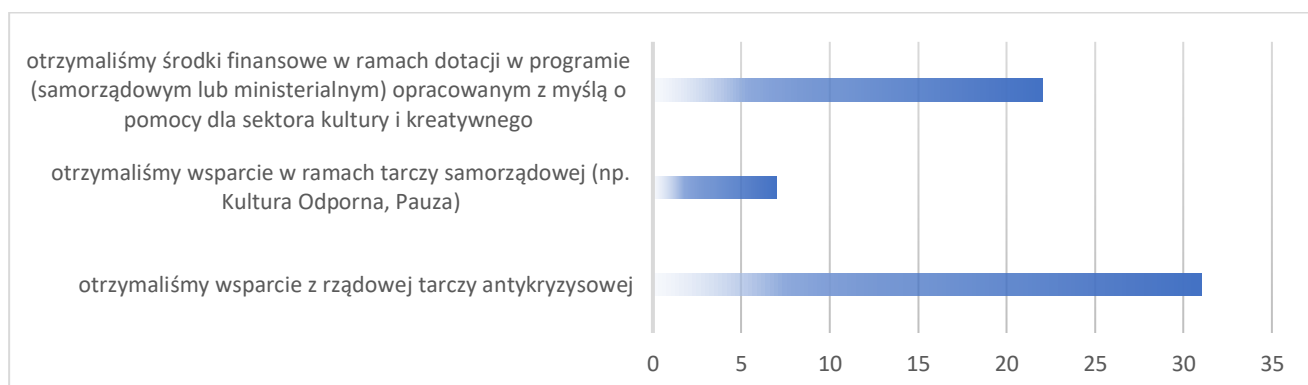
Niemalże połowa badanych nie otrzymała wsparcia publicznego na pokrycie strat wywołanych pandemią.

wsparcie	podmioty prawne	osoby fizyczne
<i>nie dotyczy, nie otrzymaliśmy wsparcia (nie staraliśmy się o nie z innych powodów)</i>	1	9
<i>nie dotyczy, nie otrzymaliśmy wsparcia (nie staraliśmy się o nie, bo nie było potrzebne)</i>	3	16
<i>nie dotyczy, nie otrzymaliśmy wsparcia (nie staraliśmy się o nie, bo nie spełnialiśmy kryteriów)</i>	14	14
<i>nie otrzymaliśmy wsparcia (pomimo starań)</i>	2	2
<i>otrzymaliśmy wsparcie z rządowej tarczy antykryzysowej</i>	18	13
<i>otrzymaliśmy wsparcie w ramach tarczy samorządowej (np. Kultura Odporna, Pauza)</i>	3	4
<i>otrzymaliśmy środki finansowe w ramach dotacji w programie (samorządowym lub ministerialnym) opracowanym z myślą o pomocy dla sektora kultury i kreatywnego</i>	7	15
<i>nie wiem</i>	–	3
<i>inne</i>	–	3

Tabela 5. Wsparcie publiczne. Zestawienie.

Wykres 8. Wsparcie publiczne. Przyczyny nieotrzymania wsparcia.

Wykres 9. Rodzaje otrzymanego wsparcia publicznego.

Niemalże połowa ankietowanych (49%), reprezentujących osoby fizyczne nie była w stanie określić stopnia adekwatności wsparcia w związku z covid-19 ani też określić poziomu trudności w ubieganiu się o tę pomoc. Odpowiedź „Nie wiem” wybrało 14% ankietowanych, reprezentujących podmioty prawne. Z pośród wszystkich odpowiedzi jedynie 8,5% stanowi deklaracja adekwatności pomocy do potrzeb czy to organizacji, czy to własnych, a 13% stanowią odpowiedzi, że wsparcie było znaczące, ale nie wystarczające. Nieco więcej, 16% odpowiedzi zawiera się w konstatacji nieadekwatności wsparcia do potrzeb. Zaznaczyć jednak należy, że ankietowani w jednym pytaniu ustosunkowywali się do dwóch zagadnień. Biorąc pod uwagę jedynie te możliwości do wyboru, które dotyczą adekwatności / nieadekwatności

pomocy, procenty układają się nieco odmiennie. 20% odpowiedzi to: adekwatne do potrzeb, 30%: znaczące, ale nieadekwatne, połowa odpowiedzi: niewystarczające względem potrzeb.

Niewielu respondentów wypowiedziało się na temat skali trudności w pozyskaniu wsparcia. Spośród 126 badanych, jedynie 25 osób ustosunkowało się do tej kwestii. Ponad pięciokrotnie więcej ankietowanych zadeklarowało, że wsparcie było trudne do pozyskania.

<i>adekwatność wsparcia</i>	<i>podmioty prawne</i>	<i>osoby fizyczne</i>
<i>adekwatne do potrzeb mojej organizacji / do moich potrzeb</i>	8	7
<i>znaczące, ale niewystarczające</i>	10	13
<i>niewystarczające do potrzeb mojej organizacji / dla moich potrzeb</i>	12	26
<i>łatwe do pozyskania</i>	4	–
<i>trudne do pozyskania</i>	6	15
<i>instytucja nie spełniła kryteriów ubiegania się o wsparcie</i>	1	–
<i>nie mam zdania</i>	7	62
<i>inne</i>	3	3

Tabela 6. Skala trudności w uzyskaniu wsparcia.

Respondenci są zgodni co do jednego. Fakt, że pomoc dla sektora kultury w ogóle się pojawiła jest względem badanych niezaprzeczalną wartością. Ankietowani z grupy osób fizycznych jednak zdecydowanie podkreślali, że wsparcie było niewystarczające do potrzeb:

Wartością jest to, że pomoc dla kultury w ogóle się pojawiła.

Pomoc była raczej symboliczna.

Pomoc była niewystarczająca, niewspółmierna do potrzeb.

Otrzymane pieniądze nie są żadną pomocą.

Pomoc była udzielana na bieżąco, jednakże w wielu przypadkach nieadekwatnie do zapotrzebowania.

Udało mi się otrzymać pomoc, ale pula pieniędzy była zbyt mała i nie wszyscy mieli tyle szczęścia.

Jednorazowa pomoc wypłacana przez trzy miesiące z dwunastu jest niewystarczająca, jeśli nie ma możliwości zarobkowych.

Jednorazowy dodatek zrównoważył może ok. 3 miesiące strat w skali roku.

Naturalne rozgoryczenie respondentów sytuacją pandemiczną, zwłaszcza tych osób, które zostały zmuszone do szukania pracy w innych branżach, nie przesłoniła faktu, że w wielu sytuacjach wsparcie umożliwiło utrzymanie etatów oraz realizowanie (choć nie na taką skalę, jaką były planowane) projektów. Ankietowani wytknęli konieczność

szybkiego wydatkowania uzyskanych funduszy oraz poddali w wątpliwość wartości artystyczne i merytoryczne wydarzeń, na które udało się uzyskać finansowanie, a które gwałtownie, często bez odpowiednich kwalifikacji, adaptowano do warunków online.

Respondenci reprezentujący podmioty prawne wyrazili zadowolenie zwłaszcza z bezzwrotnych pożyczek, pożyczki zwrotne budzą obawy, ze względu na dynamiczną sytuację epidemiczną i przeciągające się obostrzenia, które nie rokują wzmożonych przychodów. Za niekorzystne rozwiązania uznano także łączenie kryteriów statutowych i gospodarczych podczas określania limitów przyznawanych świadczeń oraz nieuwzględnianie specyfiki pracy pewnych gałęzi sektora kultury, które generują przychody tylko w określonych miesiącach roku, co skutkuje tym, że podmioty nie są w stanie wykazać się odpowiednim spadkiem przychodów, czyli kluczowym kryterium przy ocenie składanych aplikacji⁷.

Nie otrzymaliśmy pomocy z rządowego programu Wsparcia Kultury, gdyż największe wpływy w roku 2019 wykazujemy w okresie styczeń-marzec 2019, okres od kwietnia-maja był okresem produkcyjnym bez wpływów, czerwiec – premiera (wpływy) lipiec – przerwa wakacyjna (brak wpływów), sierpień-wrzesień okres produkcyjny (brak wpływów), październik – premiera (wpływy), listopad – 15 grudnia eksploatacja (wpływy).

W przypadku naszej organizacji działającej w jednej sali, praca wymaga działań okresowych: produkcja (brak wpływów) – premiera i okres popremierowy (najwyższe wpływy) – eksploatacja (wpływy) – wznowienia (brak wpływów) – eksploatacja (wpływy) i od początku.

Często powtarzanym zarzutem względem form pomocowych były kryteria ich przyznawania.

Nie otrzymaliśmy pomocy – brakowało niewiele, ale dla instytucji kryteria były zbyt rygorystyczne.

W ubiegłym [roku] istniała sieć różnorodnych form wsparcia, zróżnicowana pod względem kwalifikujących się o ubieganie o nią podmiotów – w przypadku naszej firmy wsparcie okazało się skuteczne, mam jednak świadomość, że jest wiele firm, które natrafiły na duże przeszkody biurokratyczne i znalazły się w ciężkiej sytuacji.

Otrzymaliśmy pierwszą pomoc z GUP-u, na kolejne tarcze i granty niestety się „nie łapiemy” ponieważ prowadzimy działalność w obecnej formie od 2019 roku i nie

⁷ Fundusz Wsparcia Kultury MKDNIŚ dysponował środkami wedle następujących kryteriów: „spadku przychodów instytucji/przedsiębiorcy 2020 vs. 2019, liczby zatrudnionych osób, liczby odwołanych imprez/wydarzeń artystycznych, wpływu dofinansowania na lokalną społeczność, udziału przychodów z muzyki tańca i teatru w ogólnych przychodach (w odniesieniu do przedsiębiorców), zadłużenia przedsiębiorców spowodowanego pandemią.” (cyt. za: <https://www.gov.pl/web/kulturaimport/fundusz-wsparcia-kultury>; data odczytu: 28-09-2021. Zob.: Regulamin wsparcia finansowego jednostek prowadzących działalność kulturalną w dziedzinie teatru, muzyki lub tańca ze środków Funduszu Przeciwdziałania COVID-19. Dostępny online: <https://www.gov.pl/web/kulturaimport/fundusz-wsparcia-kultury>; data odczytu: 28-09-2021.

byliśmy w stanie wykazać spadku przychodów. Nie jesteśmy też antykwariatem stacjonarnym więc nie przysługuje nam wsparcie dla księgarń kameralnych.

W ramach I tury pomocy otrzymaliśmy wsparcie, w ramach tarczy 6.0 i 7.0 oraz subwencji PFR 2.0 [Tarcza Finansowa Polskiego Funduszu Rozwoju 2.0] nie otrzymaliśmy wsparcia, mimo że działamy od lat w branży kulturalnej i drastyczny spadek przychodów – z powodu zbyt dużych wymagań programowych.

Nie spełnialiśmy kryteriów (etaty).

Respondenci obu badanych grup podkreślali, że wsparcie w pierwszym roku pandemii było zdecydowanie dla nich korzystniejsze. Za ważne rozwiązanie uznano postojowe dla osób zatrudnionych w ramach umów cywilnoprawnych. Skądinąd bardzo wartościowe działania Funduszu Wsparcia Kultury krytykowano za to, że pieniądze rozdysponowano zbyt późno, co spowodowało konieczność szybkiego wydatkowania pozyskanych funduszy.

Wsparcie w pierwszym roku pandemii było zdecydowanie korzystniejsze.

Postawy, które można zaobserwować porównując wyniki obu ankiet, to przede wszystkim wzrost aktywności sektora kultury po okresie załamania i zatrzymania zdecydowanej większości działań do prób adaptacji w nowej, niewygodnej sytuacji oraz wykorzystanie jej, aby zaproponować nową wartość w kulturze. Stosując nomenklaturę z badania OEES zauważyć można odejście od działań pasywnych na rzecz działań przystosowawczych oraz otwarcie na hybrydowy model kultury⁸. Gdy odniesie się postulaty, zawarte w Ankiecie_1, do zaproponowanych przez rząd i samorząd form wsparcia, łatwo dostrzec można, że środki publiczne w dużej mierze przekazywane były zgodnie z oczekiwaniami respondentów. Mimo to, wypowiedzi badanych w 2021 dalekie były od optymizmu i wskazywały te same niedociągnięcia, które pojawiły się rok wcześniej (zwolnienie ze składek ZUS, otwarcie nowych programów dotacyjnych, stypendia, obniżenie lub zniesienie opłat czynszowych i innych należności, potrzeba stworzenia covidowego klastra/platformy wymiany doświadczeń). Analizując wypowiedzi ankietowanych i porównując je z systemem pomocowym, można pokusić się o uogólnienie przyczyn, prowadzących do obecnego stanu rzeczy. W tym celu zastosowano diagram Ishikawy, dzielący potencjalne powody braku satysfakcji z tarczy antykryzysowej na kategorie przyczyn: człowiek, materiał, maszyna/sprzęt, metoda, zarządzanie, otoczenie.

Wzrost aktywności sektora kultury po okresie załamania.

Otwarcie na hybrydowy model kultury.

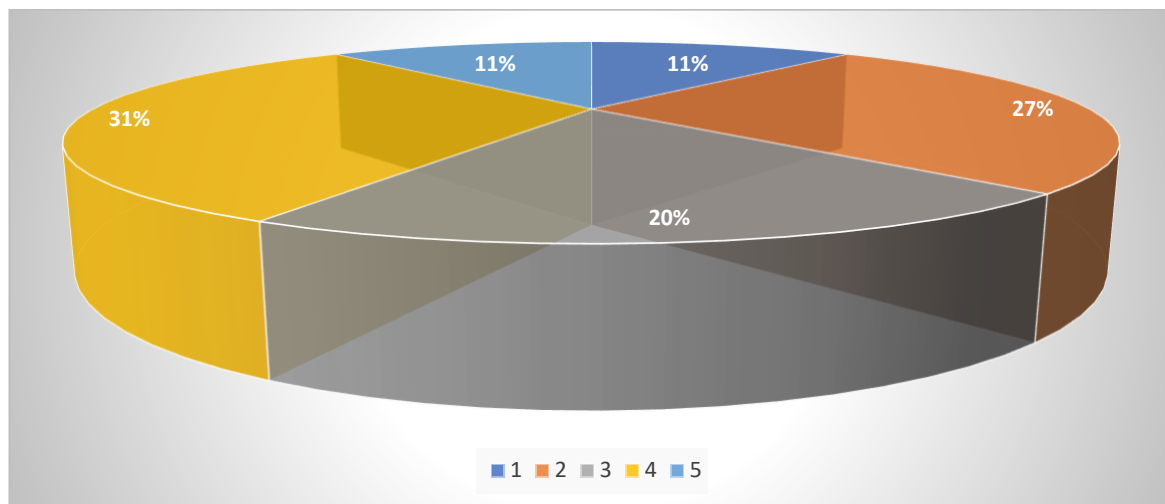
⁸ *Adaptacja, hibernacja czy redefinicja. Polskie instytucje kultury w czasie pandemii*, oprac. P. Knaś, J. Sanetra–Szeliga, OEES, s. 14–15, dostępny online: https://oes.pl/wp-content/uploads/2020/05/EKSPERTYZA-12_v2.pdf; data odczytu: 27-09-2021.

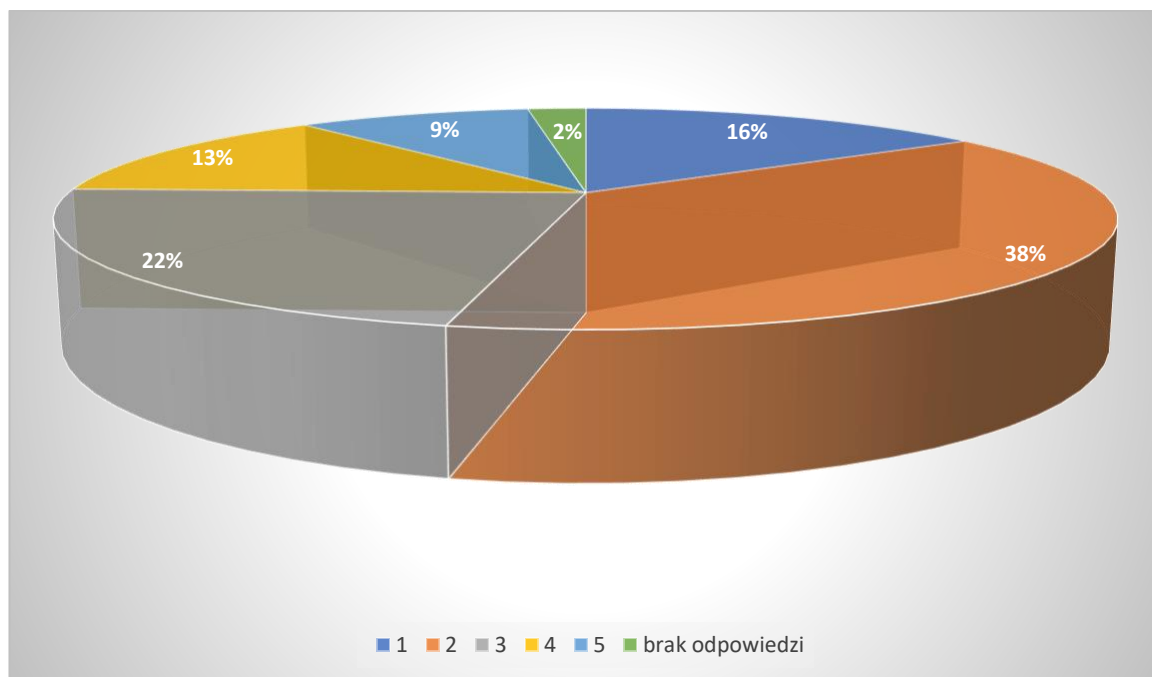
Rysunek 1. Diagram przyczyn braku satysfakcji z oferty wsparcia pomocowego.

Działalność po pandemii – perspektywy

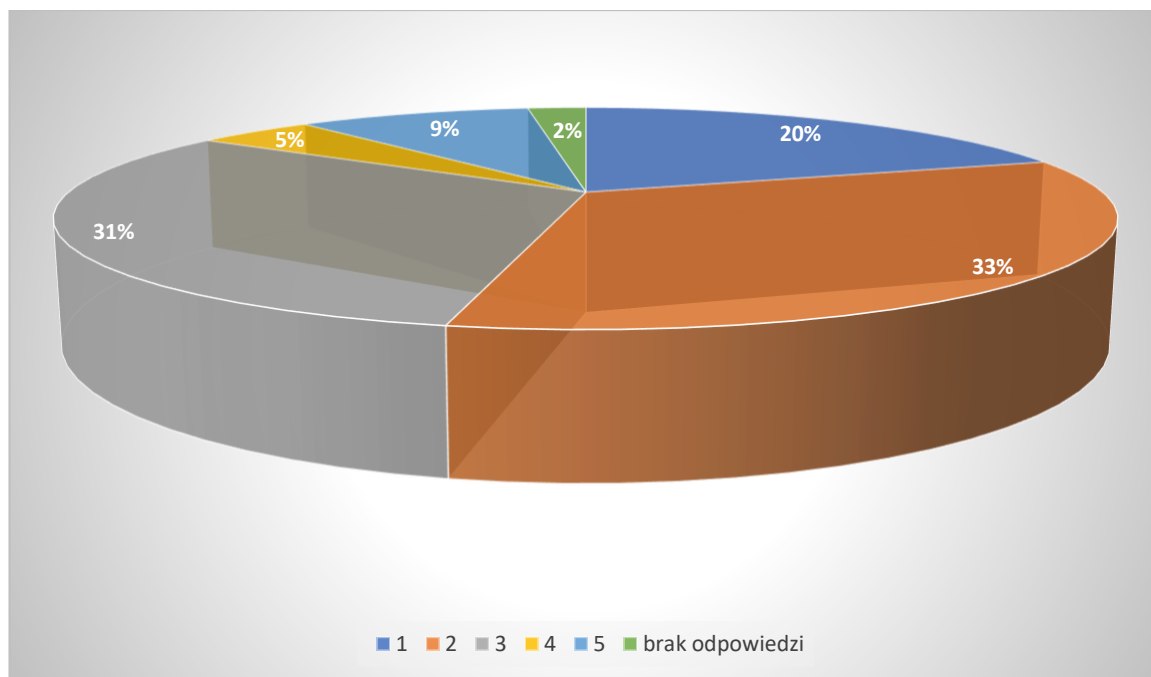
Osoby, reprezentujące podmioty prawne, poproszono dodatkowo o opinię, jak w skali od 1 do 5 będzie funkcjonowała ich organizacja po zakończeniu pandemii, według trzech kryteriów: jakości i efektywności pracy, przychodów oraz poziomu uczestnictwa w wydarzeniach tradycyjnych.

Wykres 10. Ocena, w skali od 1 do 5, przyszłej działalności respondentów w 2021 roku. (Działalność będzie bardzo utrudniona, wznowienie działalności sprzed pandemii będzie bardzo trudne).

Wykres 11. Ocena, w skali od 1 do 5, przyszłej działalności respondentów w 2021 roku. (Przychody będą niższe niż w analogicznych okresach przed pandemią).

Wykres 12. Ocena, w skali od 1 do 5, przyszłej działalności respondentów w 2021 roku. (Poziom uczestnictwa w wydarzeniach tradycyjnych (nie online; liczba sprzedanych biletów) będzie niższy niż w analogicznych okresach przed pandemią.

To pytanie wykazało duże zróżnicowanie odpowiedzi. W trudnej sytuacji pandemicznej, której rozwój, pomimo wielu scenariuszy jest nieprzewidywalny, niezwykle ciężko jest wyrokować co do funkcjonowania organizacji po jej zakończeniu. W pytaniu dotyczącym utrudnień w działalności, skrajne odpowiedzi (1 i 5) zostały zaznaczone przez najmniejszą liczbę ankietowanych, po 11%. Największą liczbę odpowiedzi uzyskał 4 poziom trudności – 31%, niewiele mniej 2 – 27% oraz 3 – 20%. W pytaniu dotyczącym spodziewanych przychodów po zakończeniu pandemii więcej niż połowa ankietowanych (odpowiedzi 1 – 16%, 2 – 38%) jest nastawiona pozytywnie i nie spodziewa się, że przychody będą niższe niż w analogicznym okresie przed pandemią. 22% badanych wybrało neutralną odpowiedź 3, pozostałe osoby 4 – 13%, 5 – 9%. Podobnie kształtują się odpowiedzi w trzecim z pytań, dotyczącym frekwencji na wydarzeniach stacjonarnych. 53% ankietowanych uważa, że sytuacja nie ulegnie pogorszeniu (odpowiedzi 1 – 20%, 2 – 30%). 31% osób wybrało odpowiedź 3, 5% odpowiedź 4 i 9% odpowiedź 5. Respondenci w większości spodziewają się, że przychody i frekwencja po ustaniu pandemii wrócą do normy sprzed covid-19. 1/3 ankietowanych spodziewa się dużych utrudnień w pracy. Średnia w przypadku pierwszego z pytań to: 3, drugiego: 2,6, trzeciego: 2,5. Zważywszy na to, że 1/4 badanych wybrała w każdym z pytań odpowiedź 3, założyć należy, że są to osoby, które nie mają jeszcze wyobrażenia o tym, jak będzie wyglądała ich organizacja po zakończeniu pandemii albo uważają, że jest to zbyt trudne do przewidzenia.

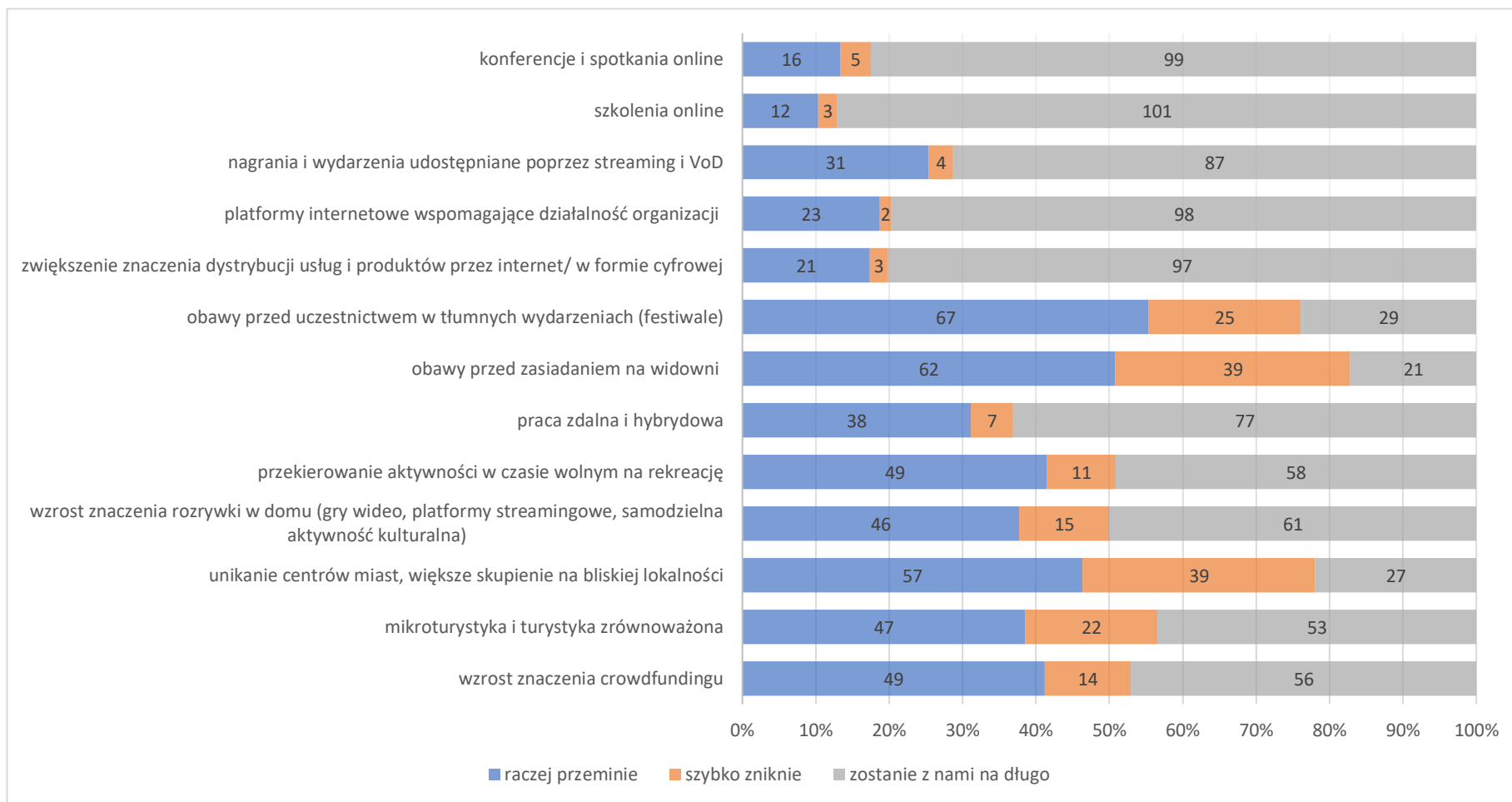
Przyszły kształt kultury

Respondenci zostali poproszeni o dodatkowy komentarz na temat przewidywanego przyszłego kształtu sektora kultury. Punktem wyjścia stały się zaobserwowane podczas pandemii zjawiska, ogniskujące się wokół trzech głównych zagadnień: nowych form aktywności i narzędzi w sieci, psychologiczne, organizacyjne i charakteru czasu wolnego⁹. Ankietowani mieli do wyboru trzy odpowiedzi: raczej przeminie, szybko zniknie, zostanie z nami na długo. W pierwszej grupie tematów, respondenci zostali poproszeni o opinie o takich technologicznych rozwiązaniach jak: konferencje i spotkania online, szkolenia online, nagrania i wydarzenia udostępniane przez streaming i Vod, platformy internetowe wspierające działalność organizacji, dystrybucja usług i produktów za pomocą Internetu (w postaci cyfrowej). Zdecydowana większość badanych wyraziła przekonanie, że te zjawiska będą w popandemicznej przyszłości często wykorzystywane (od 71% w przypadku streamingu i wideo na żądanie do 87% odnośnie szkoleń). Każde z nich funkcjonowało także w świecie kultury sprzed covid-19, tylko nie było wykorzystywane na taką skalę, jak w czasie izolacji i obostrzeń sanitarnych. Zważywszy na ich efektywność oraz zwłaszcza, biorąc pod uwagę czas i w efekcie finanse, ekonomiczność, to gwałtownie zwiększająca się popularność tych aktywności i narzędzi jest naturalna. Pandemia wymusiła na ludziach sektora kultury naukę tych narzędzi oraz zobligowała do pozyskania odpowiedniej infrastruktury, co wydawało się być największymi przeszkodami w korzystaniu z nich w czasie sprzed covid-19. Oczywiście nadal pozostaje grupa osób wykluczonych cyfrowo, zarówno artystów, twórców, jak i odbiorców, co podkreślali ankietowani. Nieco bardziej sceptycznie niż do ww. pytań, badani podchodzili do kwestii pracy zdalnej i hybrydowej (63%) oraz wzrostu znaczenia finansowania społecznego (49%). Ankietowani podkreślali, że wiele z form aktywności artystycznej i kulturalnej nie istnieje bez bezpośredniego kontaktu.

Technologiczne rozwiązania, wymuszone pandemią, będą w przyszłości chętnie wykorzystywane.

Optymistyczne perspektywy rokuje odpowiedzi z drugiej grupy pytań, dotyczącej psychologicznych następstw przymusowej izolacji. Ankietowani zostali zapytani o to, czy uważają, że będzie nam towarzyszyć obawa przed uczestnictwem w tłumnych wydarzeniach (festiwalach), zasiadaniem na widowni oraz dążenie do koncentrowania się w małych społecznościach i unikanie centrów miast. Jedynie 24% badanych uważa, że strach przed udziałem w festiwalach pozostanie z nami na długo, a 17% będzie obawiać uczestnictwa w wydarzeniach kameralnych.

⁹ Suma odpowiedzi w tych pytaniach jest różna. Nie wszyscy ankietowali zdecydowali się odpowiedzieć na każde z nich.

Wykres 13. Zmiany, wywołane pandemią, które w opinii respondentów staną się stałym elementem w ich późniejszej działalności.

Odpowiednio 55% i 50% respondentów uważa, że obawy przed osobistym uczestnictwem w kulturze raczej przemina. Nieco bardziej zróżnicowane, choć także odzwierciedlające główną tendencję, są odpowiedzi ostatniego z pytań tej grupy. 46% osób, które odpowiedziały na to pytanie, uważa, że unikanie centrów miast i skupienie się na bliskiej lokalności raczej przemienie, a 37% uznało, że ten trend zniknie bardzo szybko.

Przekierowanie aktywności w czasie wolnym na rekreację, wzrost znaczenia rozrywki w domu (gry wideo, platformy streamingowe, samodzielna aktywność kulturalna) oraz mikroturystyki, turystyki zrównoważonej to pytania, stanowiące ostatnią z przywołanych grup, odzwierciedlającą przewidywany pejzaż społecznej aktywności po zakończeniu pandemii. Odpowiedzi na te pytania są najbardziej zróżnicowane ze wszystkich grup, co zapewne wynika z osobistych preferencji respondentów i ich stylu życia sprzed covid-19. 49% ankietowanych uważa, że czas wolny będzie wypełniać rekreacja (9% – szybko przemienie), 50% pozostanie z nami na długo nawyk korzystania z rozrywek dostępnych w domu (12% – szybko przemienie), 43% jest przekonanych, że utrzyma się popularność mikroturystyki i turystyki zrównoważonej (18% – szybko przemienie).

Oprócz powyższych, respondenci mieli także możliwość sprecyzować swoje wyobrażenie przyszłości sektora kultury w pytaniu otwartym. Głównym wątkiem, który pojawiał się w wypowiedziach jest przekonanie, że pandemia covid-19 nie zakończy się w ciągu najbliższych kilku lat, co więcej, sceptycy uznają, że musimy nauczyć się z nią żyć, ponieważ będzie stanowił stały element naszego życia. Proces przywracania sposobu pracy i uczestnictwa w kulturze będzie procesem bardzo długotrwałym, a pewnych zmian nie da się już zatrzymać.

Pandemia nie skończy się szybko, zatem najlepszą strategią jest nauczenie się z nią żyć.

Obawiamy się, że tendencja przerzucania kultury do sieci (koncerty, spektakle) będzie kontynuowana, zamiast zadbać o bezpieczne przeżywanie kultury w realu (reżim sanitarny, odstępy).

Sądzimy, że wirus z nami zostanie i trzeba będzie przemodelować generalnie system wydarzeń masowych.

Przypuszczam, że pewne zmiany są nieodwracalne; zmieni się typ uczestnictwa w kulturze.

Epidemia pozostanie z nami w różnym natężeniu jeszcze długo. Będzie to wymagać dużej elastyczności w działaniu. Poza tym niektóre z form działalności online pozostaną z nami niezależnie od rozwoju sytuacji epidemicznej.

Pandemia niewątpliwie nie zakończy się w 2021 roku. Strategią byłoby zatem nauczenie się z nią żyć, a nie czekanie na jej koniec.

Ankietowani są nastawieni na konieczność realizowania wydarzeń w formie hybrydowej, w tym kierunku idą ich działania, chociaż jak sami przyznają przewidzieć cokolwiek jest niezwykle trudno. Najlepszym rozwiązaniem jest posiadanie kilku scenariuszy funkcjonowania w najbliższym okresie, w tym co najmniej jeden, który byłby realizowany bez pośredniego kontaktu z odbiorcami.

Chwilowo przewidujemy 3 falę i brak znaczących zmian w obszarze naszej działalności, skupiamy się na projektach edukacyjnych i wydawniczych.

Na razie staramy się rozwijać zdalne formy kontaktu z odbiorcą i pracownikami.

Budujące jest to, że ankietowani w zdecydowanej większości zauważali wyraźną gotowość odbiorców do uczestnictwa w wydarzeniach stacjonarnych. Większą niż w czasie sprzed covid-19. W okresach luzowania obostrzeń, nawet w przypadku wysokich cen biletów, uczestnicy chętnie korzystają z możliwości przeżywania kultury „na żywo”. Inne opinie należą do rzadkości. Badani są zgodni, że cyfrowy świat kultury może funkcjonować równoległe obok realnego, ale go nigdy nie zastąpi.

Cyfrowy świat kultury może funkcjonować równoległe obok realnego, ale go nigdy nie zastąpi.

Szybko wrócimy też do starych przyzwyczajeń, dlatego tak istotne jest teraz promowanie cyfrowych rozwiązań, które nie będą substytutem, koniecznością, tylko równoważnym produktem lub usługą.

Sądzę, że wrócą do dawnych rozrywek, ale chętnie też będą korzystać z rozwiązań online.

Należy także odnotować, że respondenci zauważają po chwilowym zachłysnięciu się nowymi formami aktywności kulturalnej w sieci, spadek zainteresowania nimi.

Nic nie zastąpi kontaktu instruktora z uczestnikami zajęć. Najlepiej zrealizowany wirtualny spacer nie zastąpi bezpośredniego obcowania ze sztuką.

Przewiduje się także wzrost cen usług i towarów, co będzie miało realne przełożenie na sektor kultury.

Pozostaje pytanie, czy dotychczasowi uczestnicy zajęć stałych, warsztatów edukacyjnych, koncertów i spektakli, w obliczu innych wydatków (bądź utraty pracy), będą skłonni opłacać uczestnictwo w proponowanych przez nas zajęciach stałych oraz wydarzeniach edukacyjno-kulturalnych.

Badani zauważali, że sektor kultury jest bardzo różnorodny, zatem powrót do sytuacji sprzed pandemii będzie przebiegał wieloma torami.

Są przestrzenie kultury, które zapełniają się szybko (kina, opera) i takie jak domy kultury, które długo będą musiały walczyć o powrót publiczności, choć ich oferta zaczęła docierać do znacznie większej ilości odbiorców.

Respondenci reprezentujący osoby fizyczne często podkreślali, że pod względem organizacyjnym po zakończeniu pandemii niewiele się zmieni. Wymieniali niejako przy okazji bolączki, które były ich udziałem w czasie sprzed covid-19 i wieszczyli obniżenie wsparcia publicznego dla twórców. Przeciwnie, osoby z grupy podmiotów prawnych liczą na pomoc samorządową.

Rozwój sytuacji pandemicznej ankietowani jednoznacznie wiążą ze sprawnym przeprowadzeniem programu szczepień.

Współpraca

Dystans społeczny oraz przeniesienie wydarzeń kulturalnych do Internetu mogły skutkować albo izolacją społeczną (w tym kulturalną), albo wręcz przeciwnie – ożywieniem kontaktów pomiędzy różnymi podmiotami sektora kultury. Kolejne pytanie z kafeterii ankiety brzmiało: „Czy podczas pandemii zauważyli Państwo wzrost współpracy między podmiotami sektora kultury? Czy Państwo w tym czasie angażowali się w nowe, wspólne inicjatywy? Jeśli tak, to w jakie?”

	<i>Współpraca</i>	<i>podmioty prawne</i>	<i>osoby fizyczne</i>
	<i>tak</i>	17	23
	<i>nie</i>	17	39
	<i>trudno powiedzieć</i>	7	6

Tabela 7. Wzrost współpracy pomiędzy podmiotami sektora kultury.

W przypadku osób, reprezentujących podmioty prawne, głosy rozłożyły się po połowie. 41% odpowiedziało twierdząco, tyle samo osób przecząco. Pozostali ankietowani z tej grupy zdystansowali się względem tego pytania, uznając, że w przypadku, gdy mowa o długofalowej działalności trudno zauważyć wzrost czy spadek współpracy. 57% respondentów z grupy osób fizycznych nie zauważyło, aby ich współpraca z innymi podmiotami sektora kultury przybrała na sile. Badani przywoływali projekty, takie jak Kultura w sieci, Kraków Play, Archipelag Kultury, WOŚP, w zdecydowanej jednak większości nie podawali nazw konkretnych przedsięwzięć, ograniczając się do ich rodzaju: koncerty charytatywne online, projekty artystyczne, bezgotówkowa wymiana usług, warsztaty i szkolenia online, film czy też ogólnie ujęte wydarzenia kulturalne online, kwerendy, wizyty studyjne online, produkty wspomagające turystykę lokalną. Ankietowani mówili nie tylko o projektach, ale i emocjach i towarzyszących im działaniach, zwłaszcza na poczucie solidarności, potrzebę wymiany informacji i doświadczeń, udzielanie porad, oraz na podmioty, z którymi nawiązano współpracę, organizacje pozarządowe, instytucje, nowi partnerzy polscy i zagraniczni, jak również osoby fizyczne. Ważne stały się spotkania, w trakcie których można było uzyskać nowe kompetencje i umiejętności, takie jak *Spotkania liderów i liderów edukacji muzealnej* czy spotkania w ramach grupy *Dobry komunikat, dobra oferta*, działającej na portalu społecznościowym Facebook. Ankietowani doceniali także działania dokumentujące bieżącą sytuację sektora kultury, jak chociażby raporty OEES¹⁰.

Poczucie solidarności

Wymiana informacji
i doświadczeń

Wzajemne wsparcie

¹⁰ Zob. min. *Raport Kultura. Pierwsza do zamknięcia. Ostatnia do otwarcia. Kultura w czasie pandemii covid-19*. Dostępny online: https://oes.pl/wp-content/uploads/2020/10/raport_kultura_2310.pdf; data odczytu: 22-09-2021.

Osoby, które nie zauważyły wzrostu współpracy wewnątrzsektorowej i nie realizowały nowych wspólnych projektów, zwracały uwagę na obniżony poziom aktywności kulturalnej w ogóle, brak bezpośredniego kontaktu, od którego uzależniały możliwość realizowania wspólnych projektów, a nawet podkreślały wzmożoną konkurencję.

Postulaty

Respondenci zostali poproszeni o wskazanie postulatów, jakie powinny zostać wystosowane przez środowisko kultury do rządu i samorządów w związku z zapobieganiem kryzysowi, wywołanemu przez pandemię. Ankietowani byli zgodni co do konieczności częściowego otworzenia sektora kultury, umożliwiającego stacjonarne uczestnictwo w wydarzeniach przy zachowaniu szczególnej ostrożności i reżimu sanitarnego.

Pozostawienie sektora kultury otwartym na wydarzenia stacjonarne

Środowisko kultury, przemysłów kreatywnych nie powinno być zamykane dla widza/uczestnika w ramach ogólnych nakazów.

oraz przejrzyste i trwałe zasady, wprowadzane na czas zaostrzenia sytuacji pandemicznej. Cenne dla branży kultury byłyby zwłaszcza konsultacje środowiskowe oraz eksperckie. Chaos, nieprzewidywalność, niemożność planowania, częste zmiany rozporządzeń, regulujących funkcjonowanie środowiska kultury destabilizuje sektor tak ekonomicznie, jak i artystycznie, ale zwłaszcza wprowadza poczucie lęku i bezsilności.

Przejrzyste i stałe zasady współpracy

Badani wytknęli niedociągnięcia systemowe, które nie uwzględniają specyfiki branży kultury, a które podczas trwania pandemii stały się jeszcze bardziej wyraziste i dotkliwsze niż w okresie sprzed covid-19. Należą do nich przede wszystkim niekorzystne dla twórców umowy cywilnoprawne, brak satysfakcjonującego zabezpieczenia emerytalnego, wprowadzenie progu dochodu wolnego od podatku i innych ulg podatkowych, zapewnienie gwarantowanego ubezpieczenia oraz:

Wprowadzenie na wzór niemiecki terminu – Działalność artystyczna (bez konieczności zakładania tzw. działalności gospodarczej) i opusowanie jej proporcjonalnie do zarobków w danym miesiącu (z uwzględnieniem nieregularności dochodów).

Wprowadzenie podatku od współczesnych nośników muzyki i obrazu na rzecz twórców tych dzieł.

Sprawiedliwe pobieranie opłat (tantiem) od portali streamingowych na rzecz twórców i wykonawców.

Zmiany systemowe powinny także objąć postojowe dla sektorów, które zostają z powodu sytuacji pandemicznej zamknięte, zasiłki, dla osób tracących pracę, wsparcie w restrukturyzacji przedsiębiorstw, pomoc dla osób zmuszonych do zmiany zawodu. Respondenci chcieliby również, aby zostały zwiększone dotacje dla twórców i uproszczony sposób starania się o nie oraz późniejszego rozliczania, chociaż

istotniejsze wydaje się według badanych nieobniżanie wcześniej przyznanego wsparcia.

Większe wsparcie finansowe.

Środki finansowe dla małych NGO.

Więcej środków, a nie obcinanie przyznanych...

Kultura odgrywa niezwykle ważną rolę w wychodzeniu z tej trudnej pandemicznej rzeczywistości. Dlatego niezbędne są nakłady finansowe na kulturę, bo to właśnie kultura w najbliższym czasie będzie drogą do wyjścia z traumy, jaką zgotowała nam pandemia.

Postulaty o większą pomoc finansową!

Wsparcie rządowe i samorządowe powinno być wedle badanych elastyczne i aktualne, pełniej odpowiadające na dynamiczną sytuację epidemiologiczną. Powinno być uzależnione, podobnie jak obostrzenia sanitarne, od sytuacji w poszczególnych regionach. Częściowe rozwiązanie ankietowani widzą także w otwarciu sektora kultury na pomocowe programy unijne. Nowopozyskane środki mogłyby zostać przeznaczone m.in. na zabezpieczenie sanitarne wydarzeń stacjonarnych, infrastrukturę niezbędną do pracy online, zwiększenie wynagrodzenia pracowników instytucji kultury, rekompensatę strat wynikającą z braku przychodów.

Elastyczne formy
wsparcia

Pomoc w pozyskiwaniu innowacyjnych narzędzi technicznych, dotacje np. dla kin na taką przebudowę sal, by pozwalała ona bardziej ograniczyć kontakt lub wspomóc dezynfekcję i zapobiec zakażeniom.

Przykładowo pomyśleć o takiej aranżacji przestrzeni wystaw, aby mogły zachować zbliżoną frekwencję jak niegdyś, ale w bezpieczny sposób przyjmować odwiedzających (np. izolując na mniejsze grupy).

Często powtarzanym postulatem jest także obniżenie czynszów. Badani podkreślali, że czują się skrzywdzeni nierównym traktowaniem sektora kultury w porównaniu z innymi branżami. Trudność w zdefiniowaniu realnego efektu pracy twórczej, niemożność przeliczenia dzieła artystycznego, projektu kulturalnego, nabywanych kompetencji społecznych i umiejętności na finanse, powoduje, że środowisko ludzi kultury czuje się lekceważone. W trudnej sytuacji pandemicznej o kulturze myśli się na samym końcu, odnajdując ją głównie w dużych instytucjach i komercyjnych przedsięwzięciach. Respondenci często podkreślali, że pomoc rządowa nie trafia do osób najbardziej potrzebujących.

Środowisko ludzi
kultury czuje się
lekceważone.

Rząd jest jak dziecko we mgle. Wsparcie dostają ludzie, którzy najmniej go potrzebują.

Sprawiedliwy
podział środków.

W momencie tak krytycznej sytuacji kierowanie środkami przeznaczonych na kulturę do osób, które nie utrzymują się z takiej działalności i podmiotów, których podstawową działalnością nie jest działalność kulturalna, powinno być co najmniej utrudnione, o ile nie zabronione.

Takie działania pomocowe jedynie zwiększają polaryzację środowiska. Badani zauważali, że wszyscy powinni być traktowani tak samo, przy jasno określonych i stałych kryteriach pozyskiwania wsparcia.

Większe wsparcie dla freelancerów. Przedsiębiorcy i osoby na umowach miały wsparcie (różne formy i na dłuższe okresy), bez wykazywania się efektami z otrzymanych kwot. Tymczasem artyści jedynie o co mogli się ubiegać [to] o jednorazowe stypendium socjalne lub stypendia, z których środki szły na konkretne działania i w większości pokrywały koszty.

Wsparcie dla osób, które nie mają stałego dochodu (osoby zatrudnione na umowy zlecenie i umowy o dzieło w różnych instytucjach).

Równe traktowanie podmiotów – kluby i centra kultury Krakowa nie mogą prowadzić praktycznie żadnej działalności poza online a Młodzieżowe Domy Kultury prowadzą prawie normalnie zajęcia stacjonarnie...

Wyraźnie należy zaznaczyć, że respondenci nie chcą pieniędzy za darmo. Chcą móc pracować w bezpiecznych warunkach oraz mieć poczucie, że są słuchani i potrzebni.

... po prostu mamy być w kontakcie.

Kultura powinna być promowana, a w społeczeństwie rozwijane poczucie współodpowiedzialności za nią. Respondenci proponują konkretne rozwiązania nie tylko w zakresie finansowania czy ustawodawstwa, m.in.:

Uwolnienie krakowskiego rynku dla artystów ulicznych.

Zrównanie szans mniejszych podmiotów w dostępie do platform internetowych.

Promocja platform udostępniających kulturę w mediach ogólnopolskich.

Programowe wspieranie zrównoważonej działalności tradycyjnej i online.

Korzyści

Kolejne pytanie, o odpowiedź na które zostali poproszeni respondenci brzmiało: „Jak przeuć kryzys wywołany pandemią covid-19 we wzmocnienie Państwa organizacji i/lub całego sektora kultury?” Ankietowani zajęli dwa stanowiska. Część z nich uznała, że brak kontaktu bezpośredniego z kulturą w żaden sposób nie jest perspektywiczny, a jedynym wyjściem, o ile jest to w ogóle możliwe, jest po prostu pandemię przeczekać.

Samo przetrwanie będzie sukcesem.

Nie da się. Kultura jest żywym organizmem i potrzebuje kontaktu z człowiekiem. Bez kontaktu umiera.

Przestać się bać! Organizować spotkania! To jest życie!

Za późno teraz na działanie – rezygnacja duża, coraz mniejsze zainteresowanie kulturą.

Nie sądzę, by było to możliwe. To, co robimy obecnie, to raczej gaszenie pożaru i próba ocalenia.

Albo przeczekamy,
albo nauczymy się
czegoś nowego.

Pozostali ankietowani wskazali trudny okres pandemii jako czas na zdobywanie nowych umiejętności, pozyskiwanie kompetencji społecznych, budowanie solidarnego środowiska oraz tworzenie nowych form kontaktu z odbiorcami, które, ich zdaniem, należy dopracowywać i wykorzystywać także po zakończeniu pandemii. Świat cyfrowy, dotąd nieeksploatowany albo wykorzystywany w niewielkim stopniu, otworzył możliwości poszerzenia publiczności i nawiązania nowych kontaktów.

W czasie pandemii prowadzimy wiele różnorodnych działań w sieci, by angażować widza, by o nas nie zapominał. Nasza publiczność w sieci powiększyła się o 400% w skali roku, w stosunku do stanu z przed pandemii. Wydaje się, że inteligentne łączenie aktywności w realnych i wirtualnych przestrzeniach, z bogatym, przeznaczonym dla różnych grup wiekowych programem, może być siłą napędową dla instytucji.

Musimy skupić się w większej części na działalności online.

Doskonalić narzędzia umożliwiające działalność online jako działalność komplementarną do tej klasycznej.

Technologia bardzo nam pomaga w dotarciu do odbiorców z odległych regionów. Uważam, że przez ostatni rok bardzo dużo się nauczyliśmy i to jest nasz sukces.

Sukces narzędzi informatycznych do prowadzenia działalności kulturalnej, nowe odkrycie rokujące na przyszłość w szczególności dla społeczeństwa informatycznego.

Wzmocnieniem będzie wprowadzenie na stałe wydarzeń online do oferty poszczególnych instytucji.

Brak dostępu do kultury „na żywo” wzmocnił według ankietowanych zapotrzebowanie na tego typu wydarzenia. Dlatego ważna jest dbałość o wysoki poziom proponowanych projektów w przyszłości.

Ludzie uzmysłowili już sobie, że potrzebują kultury jak tlenu, należy w przyszłości dopomóc, aby nie stała się ona towarem luksusowym, dostępnym coraz mniejszej grupie widzów.

Kultura jak tlen.

Zasada wahadła – odbiorcy są spragnieni dotykania kultury w formie, którą znają sprzed pandemii – wystarczy tylko w racjonalny sposób umożliwić im dostęp do niej – popyt rynku na kulturę napędzi sukces.

Oprócz realizacji projektów w sieci istotne jest także zwiększenie dostępności materiałów do realizacji zadań w sieci, w tym źródeł archiwalnych oraz inwestycje w rozwijanie technologicznych umiejętności, jak również wprowadzanie w rzeczywistość Internetu osób wykluczonych cyfrowo, nie tylko ludzi kultury, pracowników instytucji i twórców, ale i odbiorców. Takie podejście oznacza rozwijanie kreatywności i elastyczności. Trudna sytuacja pandemiczna, permanentne

poczucie zagrożenia wpłynęło także na większość solidarność w środowisku kultury, co zaowocować powinno wspólnymi inicjatywami i projektami¹¹. Badani zwracali już uwagę na nawiązywanie nowych kontaktów z twórcami i organizacjami, dopowiedzieli jeszcze o wartości, jaką niesie ze sobą współpraca pomiędzy większymi i mniejszymi podmiotami w zakresie infrastruktury i administracji, grupy wsparcia, wymiana doświadczeń a także budowanie zaufania, które w przypadku pracy zdalnej z konieczności musi być większe niż w przypadku pracy stacjonarnej.

Analogicznie, jak w przypadku poprzednich zagadnień, także i w tym pytaniu ankietowani traktowali sytuację pandemiczną jako pretekst do rozważań natury ogólniejszej. Rysowali idealny pejzaż sektora kultury, który nie może mieć źródeł w covid-19, chociaż bez wątplenia uwagi respondentów są cenne i warte odnotowania. Badani zwracali uwagę na konieczność promowania twórców i szeroko pojętej kultury w mediach, wprowadzanie programów edukacyjnych w życie codzienne, tworzenie kolekcji dzieł przez państwo, rozbudowę instytucji kultury, rewitalizację historycznych dzielnic miasta, wprowadzenie korzystniejszych dla artystów zmian w prawie autorskim.

Innowacje

Pytanie: „Jakie innowacyjne działania/rozwiązania w sektorze kultury powinny zostać wdrożone przez organizacje/władze samorządowe/rząd w najbliższym czasie?” nastrożyło respondentom sporo trudności. Spora liczba ankietowanych nie odpowiedziała na to pytanie, wielu przyznało, że nie zna na nie odpowiedzi, bardzo dużo osób powtórzyło wcześniej przywołane opinie. Wielokrotnie mówiono o usprawnieniu działalności platform internetowych, zwłaszcza pod kątem jakości i kompletności umieszczanych na nich informacji, wprowadzaniu aplikacji na smartfony i I-phony, uproszczonym programie do aplikowania i późniejszego rozliczania grantów i dotacji. Ankietowani podkreślali potrzebę sprawnej, ogólnodostępnej dezynfekcji oraz wprowadzenie szybkich testów na covid-19, co zminimalizuje obawy przed zakażeniem i zaowocuje większą chęcią uczestnictwa w wydarzeniach stacjonarnych. Pod względem psychologicznym ważne byłoby wprowadzenie wsparcia superwizorów, tworzenie klastrow, miejsc wymiany doświadczeń. Dobrym rozwiązaniem według ankietowanych byłyby także małe granty

¹¹ Wyjątek stanowi tutaj sytuacja nierównego przyznania dotacji rządowych w ramach Funduszu Wsparcia Kultury, w wyniku których kilkoro artystów komercyjnych otrzymało pomoc znacznej wysokości. Taki wykorzystanie dotacji pomocowych zdecydowanie podzieliło część sektora kultury. Zob. m.in. K. Ueberhan, *Interpelacja nr 14629 do ministra kultury, dziedzictwa narodowego i sportu w sprawie rozdziału pomocy dla podmiotów kultury z Funduszu Wsparcia Kultury*. Dostępny online: <https://www.sejm.gov.pl/Sejm9.nsf/InterpelacjaTresc.xsp?key=BVHCNX>; data odczytu 28-09-2021, M. Mielke, *Wstrzymane wypłaty dla artystów*. Dostępny online: <https://kultura.trojmiasto.pl/Wstrzymane-wypłaty-dla-artystow-n150653.html>; data odczytu: 28-09-2021; MKiDN zweryfikuje wątpliwości wokół FWK. Dostępny online: <https://www.gov.pl/web/kultura/sport/mkidn-zweryfikuje-watpliwosci-wokol-fwk>; data odczytu 28-09-2021;

przeznaczone dla mieszkańców, pozwalające realizować lokalne projekty. Grantów powinno być więcej, chociaż mogłyby być mniejsze. Lepsze funkcjonowanie sektora kultury zapewniłyby także kampanie społeczne, mające *na celu propagowanie postaw aktywnego i świadomego odbiorcy kultury*, w tym m.in. *edukująca użytkowników sieci w zakresie efektywnego, bezpiecznego i skutecznego korzystania zasobów sieci internetowej, przekonująca odbiorców do płacenia za spektakle/ wydarzenia udostępniane w sieci, informująca o zagrożeniach związanych z uzależnieniem od mediów społecznościowych i korzystania ze smartfonów* oraz interdyscyplinarne szkolenia, w tym m.in. dotyczące kultury informatycznej czy nowoczesnych narzędzi pracy. Badani zauważyli również konieczność wspierania w przyszłości eksperymentalnych form sztuki cyfrowej, projektów, które pozwalałyby na odbiór sztuki bez osobistego kontaktu (np. *publikacja wierszy w środkach komunikacji miejskiej lub przystankach, puszczanie muzyki lokalnych twórców, używanie grafiki, prezentacja artystów i ich twórczości w mediach*) oraz stworzenia specjalnego funduszu, zabezpieczającego organizatora przed nieoczekiwanym odwołaniem wydarzeń.

Pozostałe uwagi

W odpowiedzi na ostatnie pytanie respondenci zostali poproszeni o zawarcie dodatkowych komentarzy i sugestii dotyczących obecnej sytuacji w sektorze kultury. Tutaj zostaną przywołane tylko te refleksje, które nie padły już wcześniej. Badani apelowali o przejrzystsze zasady współpracy z decydentami, lepszą komunikację, w większym stopniu dwustronną, więcej tolerancji dla pracowników sektora kultury, zwłaszcza dla artystów, dla których przecież reguły administrowania finansami publicznymi nie zawsze są jasne i oczywiste.

Apel o budowanie kultury współpracy, opartej na wzajemnym zrozumieniu.

Forum lokalne dla ngo? a może choć newsletter od UMK do organizacji z informacjami o możliwościach dofinansowań/otwartych projektach/działaniach/etc. Przecież nasze dane są dostępne. Otwórzcie drzwi – zaproście nas do siebie, a nie tylko tych znajomych, którzy zawsze wiedzą, w które drzwi pukać.

Nie oznacza to jednak, że wsparcie publiczne nie zostało docenione.

Bardzo nam podobało [się] to, że władze samorządowe i rząd szybko reagowali na sytuację. To bardzo pomogło przy rozliczaniu grantów.

W odpowiedziach respondentów, pomimo świadomości nieuchronnej cyfryzacji świata kultury, przebija tęsknota za bezpośrednim kontaktem z odbiorcami i innymi twórcami. Kryzys w zdecydowanej większości doprowadził do konsolidacji środowiska, ale taka sytuacja nie będzie trwała wiecznie i wpływ na nią będzie miał tyleż aspekt finansowy, co psychologiczny. Brak spełnienia w zawodzie, niemożność tworzenia bądź dzielenia się swoją twórczością pozostawi w świadomościach ludzi kultury piętno na długi czas. Ankietowani dostrzegają także heterogeniczność branży, powodującą, że pandemia covid-19 w różnym stopniu wykluczyła poszczególne gałęzie kultury. Na tym tle sytuacja freelanserów jest bezsprzecznie najgorsza.

W miejsce ulg stosowanych przy umowach cywilnoprawnych, postuluje się dotacje dla pracodawców, które mogłyby umożliwić zatrudnienie w ramach umów o pracę.

Rok zmian 2020-2021

Szczęśliwie nie spełniają się obawy respondentów, którzy wypełnili ankietę w 2020 roku. Publiczność, podobnie, jak twórcy jest spragniona bezpośredniego kontaktu, ucichł strach przed zasiadaniem na widowni, nawet kameralnej. Wydaje się, że sytuacja rozwinęła się w odmienną stronę. Twórcy sektora kultury obawiają się raczej braku dyscypliny sanitarnej, co z jednej strony skutkować może sankcjami, a z drugiej jest po prostu niebezpieczne. Spełniły się jednakże przewidywania co do wzrostu cen, a tym samym możliwości uczestnictwa w kulturze ze względu bariery finansowej, zamknięcie dla wydarzeń kulturalnych niektórych przestrzeni (zwłaszcza odczuwalna jest niemożność realizacji przedstawień i warsztatów w szkołach). Deklarowane przez badanych skutki psychologiczne, zwłaszcza brak poczucia bezpieczeństwa i stabilizacji, strach przed przyszłością, niemalże klaustrofobiczna obawa przed dalszą izolacją nie minęły.

Tęsknota za bezpośrednim kontaktem.

Obawa przed powrotem do izolacji.

Ankietowani obu badań przenieśli swoje wydarzenia do przestrzeni cyfrowej, w obu jednak przypadkach te działania miały w dużej mierze charakter wizerunkowy, pozwalały utrzymać stały kontakt z odbiorcami. Przychody płynące z tego tytułu w żaden sposób nie mogły się równać z analogicznymi projektami stacjonarnymi. W obu badaniach ankietowani deklarowali redukcję etatów. W 2020 roku było to 14%, a w roku kolejnym 20% odpowiedzi. Radykalnie obniżono zatrudnienie w ramach umów cywilnoprawnych; odpowiednio: 75% oraz 67% odpowiedzi. O ile w początkach covid-19 aż 54% badanych zadeklarowało spadek dochodów o 75%, to w drugim roku pandemii sytuacja była nieco bardziej stabilna. Nadal przychody były niższe niż w analogicznym okresie sprzed covid-19, ale wysokość strat była niższa (podmioty prawne: 38% respondentów odnotowało obniżkę powyżej 40%, 29% – od 15% do 30%, 11% – poniżej 15%; ogółem 45% osób fizycznych zauważyło spadek przychodów; 50% nie odnotowało strat w ogóle).

Łącznie 15% ankietowanych zmuszonych zostało do czasowego zawieszenia działalności, a 1% do całkowitej likwidacji (2 odpowiedzi z 186). W porównaniu z rokiem poprzednim sytuacja stała się bardziej klarowna i stabilniejsza zwłaszcza w odniesieniu do działalności w ogóle. W 2020 roku aż 54% respondentów zadeklarowało wstrzymanie działalności, czyli ponad trzykrotnie więcej niż w roku kolejnym. Zmniejszyła się także liczba badanych, którzy zmuszeni zostali do zmiany profilu działalności, od 14% w roku ubiegłym, do 2% obecnie. Pozostali ankietowani w równym stopniu znacząco ograniczyli działalność (2020: 34%, 2021: 31%).

Bardziej klarowna i stabilna sytuacja.

Korzystniejsza sytuacja finansowa wynika z chwilowej stabilizacji, osiągniętej czasowym odmrożeniem sektora kultury, oraz dotacji pomocowych, z których

Korzystniejsza sytuacja finansowa.

skorzystało 52% badanych¹² (Ankieta_2). Warte porównania są postulaty stawiane decydentom z charakterem wsparcia, jakie zostało zaproponowane. 25% ankietowanych oczekiwało zwolnienia z obowiązku opłacania składek zusowskich w okresie od trzech miesięcy do roku, 21% postulowało dofinansowanie pozwalające na wznowienie działalności (dotacje, konkursy, stypendia), 14% – zwolnienia z opłat czynszowych. Badani zauważali także potrzebę większego promowania kultury, np. za pomocą wspólnych platform internetowych, oraz konieczność szkoleń, pozwalających na szybkie adaptowanie się do zmieniających warunków epidemiologicznych (przechodzenie do sfery online, uwzględniania obostrzeń sanitarnych) (Ankieta_2).

W skali od 1 do 10 respondenci w pierwszym badaniu określili swoje obawy przed utrudnioną działalnością po zakończeniu działalności na 6,5. Rok później, w skali od 1 do 5 średnia ta wyniosła 3 w grupie osób, reprezentujących podmioty prawne (tylko ci respondenci mieli możliwość odpowiedzi na to pytanie).

Rekomendacje

Wypowiedzi badanych, zwłaszcza te, nieskrępowane zamkniętą formułą pytania, zmuszają do namysłu nad możliwymi zmianami w sektorze kultury. Zmienność kultury, jej niewiarygodne wręcz możliwości adaptacyjne oraz elastyczność nie oznaczają, że ten potencjał nigdy się nie wyczerpie. Trudny czas pandemii covid-19 wyznaczył ramy aktywności, w których odnaleźć musieli się także ludzie kultury. Ankieta przeprowadzona wiosną 2021 roku oraz odniesienie jej do wcześniej (lub równolegle) przeprowadzanych badań oraz dokumentów zastanych prowadzą do wystosowania postulatów, mogących przyczynić się do lepszego funkcjonowania środowiska kultury w kolejnych latach. Propozycje zostały zgrupowane w kilka potencjalnych kierunków zmian w sektorze kultury: systemowych, administracyjnych, informacyjnych, wizerunkowych, jakościowych i finansowych.

Zmiany systemowe (formalno–prawne)

Stworzenie funduszu rezerwowego dla pracodawców, pozwalającego na utrzymanie ciągłości zatrudnienia bez względu na rozwój sytuacji pandemicznej.

Stworzenie funduszu rezerwowego dla pracodawców, zabezpieczającego przed nagłym odwołaniem wydarzeń.

Wprowadzenie progu dochodu wolnego od podatku.

¹² W 2020 roku większość badanych udzielała odpowiedzi przed ogłoszeniem przez UMK dotacji pomocowych dla branży kultury.

Wprowadzenie satysfakcjonującego planu emerytalnego dla artystów, twórców, freelancerów.

Systemowe unormowanie statusu artysty (np. na wzór rozwiązań niemieckich), zwłaszcza wprowadzenie nowych, korzystniejszych uwarunkowań ubezpieczeń zdrowotnych i społecznych.

Weryfikacja „Ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych” (transmisja danych w Internecie, dostęp do materiałów online).

Weryfikacja umów cywilnoprawnych.

Zmiany administracyjne

Uproszczenie procedur konkursowych i stypendialnych zarówno w zakresie pozyskiwania funduszy, jak i ich rozliczania.

Zweryfikowanie (złagodzenie) kryteriów przyznawania wsparcia (zwłaszcza kryterium spadku przychodów).

Opracowanie stałego niezmiennego pakietu działań w sytuacjach kryzysowych, który pozwoliłby na zachowanie poczucia bezpieczeństwa i stabilizacji.

Transparentność przyznawanego wsparcia.

Wydłużenie czasu wydatkowania pozyskanych dotacji i większa elastyczność w zmianie kosztorysów.

Pozostawienie branży kultury (częściowo) otwartej, nawet w przypadku kolejnych fal pandemii, z zapewnieniem środków bezpieczeństwa sanitarnego.

Przejrzyste i transparentne zasady zarządzania kryzysowego w sektorze kultury.

Wypracowanie modelu współpracy pomiędzy rządem, samorządami i środowiskiem kultury w czasach kryzysu.

Dążenie do zatrudniania osób w ramach umów o pracę w miejsce osób zatrudnionych na umowach cywilnoprawnych (np. poprzez system dotacji dla pracodawcy).

Zarządzanie informacją

Klarowna polityka informacyjna.

Konsultacje środowiskowe i eksperckie.

Tworzenie klastrów kultury.

Rozwijanie współpracy w zakresie wspólnych kampanii społecznych i informacyjnych.

Budowanie zaufania pomiędzy decydentami i urzędnikami a środowiskiem artystycznym, kultury dialogu, umiejętności wzajemnego wsłuchiwania się w problemy drugiej strony.

Kontynuowanie prowadzenia platform internetowych, służących wymianie informacji, doświadczeń oraz integracji środowiska i zasobów (m.in. Kraków Play).

Otwarcie zasobów archiwalnych i bibliotecznych bez opłat.

Zarządzanie wizerunkiem

Wspólna promocja kultury, budowanie i kultywowanie przekonania o konieczności istnienia i uczestnictwa w kulturze, budowanie pozytywnego wizerunku artysty/twórcy.

Kultywowanie kultury współpracy wewnątrz środowiska oraz pomiędzy branżami.

Zarządzanie jakością

Realizowanie na bieżąco szkoleń, adekwatnie do zmieniającej się sytuacji pandemicznej (np. z zakresu kultury informatycznej, nowoczesnych narzędzi pracy zdalnej, obostrzeń sanitarnych)

Rozwój badań nad eksperymentalnymi formami sztuki, głównie cyfrowymi.

Dbanie o wysoką jakość kultury w Internecie.

Przeciwdziałanie wykluczeniu cyfrowemu (m.in. dzięki organizacji szkoleń, warsztatów i kampanii informacyjnych).

Stymulacja współpracy pomiędzy różnymi podmiotami sektora kultury.

Wsparcie psychologiczne dla twórców indywidualnych i organizacji.

Finansowanie

Sprawiedliwy podział środków pomocowych, bez wykluczania pewnych grup z branży kultury.

Otwarcie sektora kultury na pomocowe programy unijne.

Dotacje na infrastrukturę online oraz sanitarne przygotowanie przestrzeni do wydarzeń stacjonarnych.

Zasiłki dla osób, które w wyniku pandemii utraciły pracę.

Tworzenie warunków do rozwoju lokalnych projektów (np. poprzez system grantów dla mieszkańców).

Obniżenie czynszów.

Kontynuowanie tworzenia narodowych kolekcji dzieł sztuki, poprzez nabywanie ich bezpośrednio od twórców.

Przywołane postulaty nie stanowią jedynie konsekwencji pandemii covid-19. Wyeksponowane oczekiwania są wynikiem przemyśleń ankietowanych na temat kondycji sytuacji sektora kultury w ogóle. Czas izolacji, ograniczenia działalności kulturalnej, przeniesienia większej części aktywności do przestrzeni cyfrowej wyostrzył niedoskonałości funkcjonowania poszczególnych aspektów branży. Respondenci poddali konkretne rozwiązania, możliwe w sektorze kultury, pod rozwagę.

Podsumowanie

Specyfika działalności kulturalnej spowodowała, że po pierwszych miesiącach szoku i stagnacji wywołanej pandemią, a zwłaszcza konieczności izolacji i braku bezpośredniego kontaktu z odbiorcami, ludzie kultury zaczęli adaptować swoje działania na takie, które możliwe byłyby do realizacji w nowej, trudnej rzeczywistości. Kluczem do realizacji projektów okazały się dwa aspekty. Przestrzeń cyfrowa i obostrzenia sanitarne. Zdecydowana większość ankietowanych przyznała, że zaczęli realizować swoje pomysły w sieci, dostrzegając jednak – po chwilowym zachłystnięciu się możliwościami przestrzeni cyfrowej – znużenie odbiorców. Internet oferuje tak wiele potencjalnych sposobów spędzania czasu, że kultura, od zawsze opierająca się na bezpośredniej relacji, z trudem z nimi konkuruje, co nie oznacza jednak, że w wielu przypadkach nie wychodzi z takich potyczek zwycięsko. Wyjście z *lockdownu* i powolne otwieranie sektora kultury nie ograniczyło wypracowanego modelu pracy w przestrzeni cyfrowej. Badani bardzo często podkreślali, że zadania mogące zostać zrealizowane w Internecie nie zastąpią wydarzeń stacjonarnych i nie mogą być traktowane jako zastępcze, ale jako projekty komplementarne stanowią wartość dodaną nowego, hybrydowego kształtu kultury.

Hybrydowy kształt
kultury

Z wielu różnych rozwiązań i zachowań, wywołanych covid-19, respondenci wskazywali na wypracowane pozytywne modele działań, które stanowić będą część nowej, popandemicznej kultury (takie jak chociażby pełniejsze wykorzystanie wcześniej niedocenianych narzędzi elektronicznych), zarazem dystansując się od negatywnych skutków pandemii, zwłaszcza psychologicznych, które mogłyby stanowić barierę w powrocie do sytuacji sprzed 2020 roku.

Problemy natury ekonomicznej oraz organizacyjnej nurtują ludzi kultury, nie przysłaniają jednak nieustającej potrzeby tworzenia i uczestnictwa w niej. Obawy artykułowane na początku pandemii, dotyczące zwłaszcza chęci korzystania z oferty kulturalnej nie ziściły. Potrzeba bezpośredniego kontaktu jest równie silna zarówno po stronie twórców, jak i odbiorców. Przedłużająca się sytuacja pandemiczna, a zwłaszcza brak perspektyw na jej szybkie zakończenie, wymusiła konieczność adaptacji sektora kultury do nowych warunków i wypracowanie nowego modelu uczestnictwa w kulturze.

Nieustająca potrzeba
tworzenia kultury
i uczestnictwa w niej.

WZROST ZNACZENIA ROZRYWKI W DOMU (GRY VIDEO,
PLATFORMY STREAMINGOWE, SAMODZIELNA AKTYWNOŚĆ
KULTURALNA)

PRZEKIEROWANIE
AKTYWNOŚCI W CZASIE
WOLNYM NA ROZRYWKĘ

UNIKANIE CENTÓR MIAST, WIĘKSZE
SKUPIENIE NA BLISKIEJ LOKALNOŚCI

KONFERENCJE I SPOTKANIA ONLINE

WZROST
ZNACZENIA
CROWDFUNDINGU

SZKOLENIA ONLINE

OBAWY PRZED UCZESTNICTWEM W TŁUMNYCH WYDARZENIACH (FESTIWALE)

NAGRANIA
I WYDARZENIA
UDOSTĘPNIANE
PRZEZ
STREAMING
I VOD

MIKROTURYSTYKA
I TURYSTYKA
ZRÓWNOWAŻONA

PLATFORMY INTERNETOWE
WSPOMAGAJĄCE
DZIAŁALNOŚĆ ORGANIZACJI

OBAWY PRZED ZASIADANIEM NA
WIDOWNI

ZWIĘKSZENIE ZNACZENIA
DYSTRYBUCJI USŁUG I PRODUKTÓW
PRZEZ INTERNET / W FORMIE
CYFROWEJ

PRACA ZDALNA I HYBRYDOWA

Rysunek 2. Zmiany, wywołane pandemią, które w opinii respondentów staną się stałym elementem w ich późniejszej działalności.

Ludzie kultury są przekonani o emocjonalności, inteligencji i potrzebie uczestniczenia w kulturze swoich odbiorców. Boją się jednak biedy. Największym lękiem przed nadchodzącą przyszłością jest strach przed ubóstwem nie swoim, ale swoich odbiorców, które nie pozwoli im na aktywne uczestnictwo w kulturze. Jeśli odbiorcy nie będą mogli uczestniczyć w oferowanych wydarzeniach, to aktywność sektora kultury przestanie być potrzebna, a jeśli już tak się stanie – branża straci ekonomiczne podstawy funkcjonowania. Aby uniknąć uproszczeń, a zarazem oddać sprawiedliwość – finanse nie stanowią tu celu, a środek. Nade wszystko jednak, ludzie chcą jedynie godnie żyć. Ludzie kultury także.

Finansowe formy
wsparcia stanowią nie
cel, a środek.

O trudnej sytuacji sektora kultury w czasie pandemii powstało wiele raportów. Wszystkie kończą się smutną konstatacją o tragicznej sytuacji branży „pierwszej do zamknięcia, ostatniej do otwarcia”¹³. Strach, który ogarnął społeczeństwo w końcu 2019 roku, nie opuszcza środowisk kulturotwórczych, najbardziej uzależnionych od łask decydentów oraz opinii i możliwości finansowych odbiorców. Ze względu na specyfikę pracy artystów i twórców, na kreatywny charakter ich aktywności, bliską współpracę z interesariuszami, nastawienie na emocjonalny kontakt ze sztuką a nade wszystko przemożną potrzebę własnej ekspresji, branża kultury adaptuje się do nowej, trudnej sytuacji oraz szuka nowoczesnych, eksperymentalnych narzędzi do odnalezienia się z jednej strony w nowych, nieznanych warunkach artystycznych, bądź – ujmując szerzej – kulturalnych, z drugiej strony – ekonomicznych. Bez wsparcia rządu i samorządów funkcjonowanie ekonomiczne może okazać się bardzo trudne, gdyż charakter zatrudnienia w tej branży jest wyjątkowo niestabilny, a wartości są przecież nie do przecenienia.

¹³ Parafraza tytułu raportu *Pierwsza do zamknięcia, ostatnia do otwarcia. Kultura w czasie pandemii Covid-19*, oprac. J. Hausner i in., OEES, Dostępny online: <https://www.scenastu.pl/assets/Pliki-do-pobrania/Raport-kultura-23.10.pdf>; data odczytu: 30-09-2021.

Bibliografia

- Adaptacja, hibernacja czy redefinicja. Polskie instytucje kultury w czasie pandemii*, oprac. P. Knaś, J. Sanetra–Szeliga, OEES, s. 14–15, dostępny online: https://oees.pl/wp-content/uploads/2020/05/EKSPERTYZA-12_v2.pdf
- Artystki i artyści teatru w czasie COVID-19. „Dopóki jawi się przede mną premiera, będę walczyć”*. Raport z badań, oprac. D. Ilczuk, Instytut Teatralny im. Z. Raszewskiego, Warszawa 2021. Dostępny online: <https://www.instytut-teatralny.pl/wp-content/uploads/2021/03/artystki-i-artysci-teatru-w-czasach-covid-19.pdf>
- Bartkowski J., *Solidarność społeczna i kryzys. Zmiany wartości w Europie i Polsce w warunkach kryzysu*, „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Sociologica” 2014, nr 48h.
- Działania instytucji teatralnych w czasie pandemii. Raport z badania prowadzonego z osobami kierującymi instytucjami teatralnymi w Polsce*, oprac. M. Frąckowiak, M. Krajewski, Instytut Teatralny im. Z. Raszewskiego, Warszawa 2021. Dostępny online: <https://www.nck.pl/en/badania/raporty/strategia-dzialania-teatrow-w-pandemii>
- Frejtag–Mika E., Szara K., *Wpływ ograniczeń epidemiologicznych COVID-19 na działalność instytucji kultury w Polsce*, „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy” 2021, nr 65, s. 212–223.
- Gajda K.A., Gierat-Bieroń B., *Procesy transformacyjno-reorganizacyjne w sektorze kultury jako odpowiedź na kryzys pandemiczny COVID-19* [w:] *Badania w sektorze kultury*, Attyka, Kraków 2021.
- Gajda K.A., Gierat-Bieroń B., Szulborska–Łukaszewicz J., *Miejska „tarcza antykryzysowa” wobec sektora kultury w czasach pandemii. Efektywność, innowacja, solidarność*, Attyka, Kraków 2021 [w druku].
- Ilczuk D., *System finansowania kultury w Polsce*, Kancelaria Sejmu, Warszawa 2020. Dostępny online: <https://www.senat.gov.pl/gfx/senat/pl/senatekspertyzy/5730/plik/oe-319.pdf>
- „Kiedy skończy się kwarantanna i będzie można wrócić do teatru, ja wrócę”* Raport z Badania publiczności teatralnej w czasie epidemii koronawirusa w Polsce, oprac. B. Kietlińska, Instytut Teatralny im. Z. Raszewskiego, Warszawa 2021. Dostępny online: <https://www.instytut-teatralny.pl/wp-content/uploads/2021/04/instytut-teatralny-raport-kiedy-skonczy-sie-kwarantanna-i-bedzie-mozna-wrocic-do-teatru-ja-wroce.pdf>
- Krakowska kultura w czasie pandemii Covid-19. Opracowanie wyników badania*, Wydział Kultury i Dziedzictwa Narodowego w Krakowie, Kraków 2020. Dostępny online: <https://www.bip.krakow.pl/zalaczniki/dokumenty/n/309551/karta>
- Kultura w pandemii. Doświadczenie polskich instytucji kultury. Raport z badań*, oprac. A. Buchner, N. Cetera, A. Janus, M. Wierzbicka, A. Urbańska, Pracownia Otwierania Kultury, Fundacja Centrum Cyfrowe, 2021. Dostępny online: https://centrumcyfrowe.pl/wp-content/uploads/sites/16/2021/04/Raport_Kultura_w_pandemii.pdf
- Małopolska kultura. Koronareport. Straty i problemy podmiotów działających w sektorze kultury i w sektorze kreatywnym w Małopolsce w związku z pandemią covid-19*, oprac. P. Knaś, Małopolski Instytut Kultury w Krakowie, Kraków 2020. Dostępny online: <https://mik.krakow.pl/wp-content/uploads/Kultura-w-Małopolsce.-KORONARAPORT.pdf>
- Mielke M., *Wstrzymane wypłaty dla artystów*. Dostępny online: <https://kultura.trojmiasto.pl/Wstrzymane-wypłaty-dla-artystow-n150653.html>
- MKiDN zweryfikuje wątpliwości wokół FWK*. Dostępny online: <https://www.gov.pl/web/kulturaimport/mkidn-zweryfikuje-watpliwosci-wokol-fwk>

Obecność teatrów w przestrzeni online w trakcie pandemii. Raport z badań, oprac. A. Buchner, K. Fereniec-Błońska, K. Kalinowska, M. Wierzbicka, Instytut Teatralny im. Z. Raszewskiego, Warszawa 2021. Dostępny online: <https://www.instytut-teatralny.pl/wp-content/uploads/2021/03/obecnosc-teatrow-w-przestrzeni-online-w-trakcie-pandemii.pdf>

Pracownice i pracownicy teatrów w pandemii. Zawody teatralne w perspektywie antropologicznej, oprac. M. Bargielski, A. Buchner, K. Kalinowska, K. Kułakowska, M. Wierzbicka, Instytut Teatralny im. Z. Raszewskiego, Warszawa 2021. Dostępny online: <https://www.instytut-teatralny.pl/wp-content/uploads/2021/04/instytut-teatralny-raport-pracownice-i-pracownicy-teatrow-w-pandemii.pdf>

Projekt ustawy o statusie artysty zawodowego. Dostępny online: http://konferencjakultury.pl/_admin/stuff/Projekt_ustawy_o_statusie_artysty_zawodowego_11.09_.2019_.pdf

Projekt ustawy o uprawnieniach artysty zawodowego z 3 maja 2021 r. Dostępny online: <https://www.gov.pl/web/kultura/raport/projekt-ustawy>

Raport Kultura. Pierwsza do zamknięcia, ostatnia do otwarcia. Kultura w czasie pandemii Covid-19, oprac. J. Hausner i in., OEES, Dostępny online: <https://www.scenastu.pl/assets/Pliki-do-pobrania/Raport-kultura-23.10.pdf>

(Re)animacja kultury w okresie pandemii. Diagnoza strategii i uwarunkowań działań animatorów i edukatorów kultury w czasie zamknięcia instytucji edukacji i kultury w związku z pandemią Covid-19, oprac. A. Pietraszko, A. Szczepieleska, K. Wittels, Mazowiecki Instytut Kultury, Warszawa 2020. Dostępny online: <http://biuro-prasowe.mik.waw.pl/110255-reanimacja-kultury-w-okresie-pandemii-raport>

Regulamin wsparcia finansowego jednostek prowadzących działalność kulturalną w dziedzinie teatru, muzyki lub tańca ze środków Funduszu Przeciwdziałania COVID-19. Dostępny online: <https://www.gov.pl/web/kultura/raport/fundusz-wsparcia-kultury>;

Rocznik kultury polskiej 2020, oprac. zbiorowe, NCK, Warszawa 2020.

Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 27 września 2017 r. w sprawie szczegółowych warunków uzyskiwania dofinansowania realizacji zadań z zakresu kultury, trybu składania wniosków oraz przekazywania środków z Funduszu Promocji Kultury, zob.: *Obwieszczenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 3 grudnia 2018 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w sprawie szczegółowych warunków uzyskiwania dofinansowania realizacji zadań z zakresu kultury, trybu składania wniosków oraz przekazywania środków z Funduszu Promocji Kultury*, Dz. U. z 2019 r., poz. 17.

Rozporządzenie Ministra Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu z dnia 30 października 2020 r. w sprawie wsparcia finansowego dla twórców i artystów w postaci pomocy socjalnej. Dostępny online: Dz. U. z 2020 r. poz. 1938.

Stan sektora kultury i jego odmrażanie w czasie pandemii, oprac. A. Jelińska, J. Knera, Obszar Metropolitalny Gdańsk–Gdynia–Sopot 2020. Dostępny online: <https://www.metropoliagdansk.pl/upload/files/Odmrazanie%20sektora%20kultury%20w%20okresie%20post%20pandemicznym%20spowodowanym%20Covid-19%20maja%202020.pdf>

Tego się jedną pandemią tak łatwo nie przerwie. Raport z badań teatru amatorskiego w czasie pandemii, oprac. M. Babicka, M. Dudkiewicz, Instytut Teatralny im. Z. Raszewskiego, Warszawa 2021. Dostępny online: <https://www.instytut-teatralny.pl/wp-content/uploads/2021/04/instytut-teatralny-raport-teatr-amatorski-w-pandemii.pdf>

Ueberhan K., *Interpelacja nr 14629 do ministra kultury, dziedzictwa narodowego i sportu w sprawie rozdziału pomocy dla podmiotów kultury z Funduszu Wsparcia Kultury*. Dostępny online: <https://www.sejm.gov.pl/Sejm9.nsf/InterpelacjaTresc.xsp?key=BVHCNX>

Wpływ pandemii COVID-19 na podmioty działające w obszarze kultury w czwartym kwartale 2020 r., Raport GUS. Dostępny online: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/kultura-turystyka-sport/kultura/wpływ-pandemii-covid-19-na-podmioty-działające-w-obszarze-kultury-w-czwartym-kwartale-2020-r-,23,4.html>

Wpływ pandemii COVID-19 na podmioty działające w obszarze kultury w trzecim kwartale 2020 r., Raport GUS. Dostępny online: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/kultura-turystyka-sport/kultura/wpływ-pandemii-covid-19-na-podmioty-działające-w-obszarze-kultury-w-trzecim-kwartale-2020-r-,23,3.html>

Wpływ pandemii COVID-19 na podmioty działające w obszarze kultury w drugim kwartale 2020 r., Raport GUS. Dostępny online: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/kultura-turystyka-sport/kultura/wpływ-pandemii-covid-19-na-podmioty-działające-w-obszarze-kultury-w-drugim-kwartale-2020-r-,23,2.html>

Wpływ pandemii COVID-19 na sektor kultury i działalności twórczej. Raport KEA dla Rady Europy. Dostępny online: https://www.nck.org.pl/sites/default/files/media/documents/2020/impact-of-covid-19-pandemic-on-ccs_coe-kea_26062020_pl_0.pdf

Wyniki finansowe instytucji kultury w 2020 r. Raport GUS. Dostępny online: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/kultura-turystyka-sport/kultura/wyniki-finansowe-instytucji-kultury-w-2020-roku,18,6.html>

Wyniki finansowe instytucji kultury w okresie I-VI 2021 r. Raport GUS. Dostępny online: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/kultura-turystyka-sport/kultura/wyniki-finansowe-instytucji-kultury-w-i-polroczu-2021-roku,8,18.html>

Zarządzenie nr 910/2020 Prezydenta Miasta Krakowa z dnia 16 kwietnia 2020 r. w sprawie przyjęcia szczególnych rozwiązań pomocowych mających na celu wsparcie mieszkańców i przedsiębiorców funkcjonujących na terenie Miasta Krakowa, których sytuacja finansowa uległa pogorszeniu w związku z negatywnymi konsekwencjami ekonomicznymi i społecznymi stanu zagrożenia epidemicznego lub stanu epidemii COVID-19 w Polsce.

Spis wykresów

Wykres 1. Typ podmiotu	s. 7
Wykres 2. Orientacyjna liczba etatów (stan na luty 2021)	s. 10
Wykres 3. Orientacyjna średnia liczba osób zatrudnianych miesięcznie na umowach cywilnoprawnych w ostatnim półroczu	s. 10
Wykres 4. Zmiany, które zaszły w przeciągu ostatniego roku z perspektywy prowadzonej działalności (miejsca pracy) respondentów	s. 12
Wykres 5. Struktura przychodów podmiotów prawnych	s. 16
Wykres 6. Dynamika zmiany przychodów podmiotów prawnych	s. 17
Wykres 7. Dynamika zmiany przychodów osób fizycznych	s. 18
Wykres 8. Wsparcie publiczne. Przyczyny nieotrzymania wsparcia	s. 20
Wykres 9. Rodzaje otrzymanego wsparcia publicznego	s. 20
Wykres 10. Ocena, w skali od 1 do 5, przyszłej działalności respondentów w 2021 roku. (Działalność będzie bardzo utrudniona, wznowienie działalności sprzed pandemii będzie bardzo trudne)	s. 25
Wykres 11. Ocena, w skali od 1 do 5, przyszłej działalności respondentów w 2021 roku. (Przychody będą niższe niż w analogicznych okresach przed pandemią)	s. 25
Wykres 12. Ocena, w skali od 1 do 5, przyszłej działalności respondentów w 2021 roku. (Poziom uczestnictwa w wydarzeniach tradycyjnych (nie online; liczba sprzedanych biletów) będzie niższy niż w analogicznych okresach przed pandemią)	s. 26
Wykres 13. Zmiany, wywołane pandemią, które w opinii respondentów staną się stałym elementem w ich późniejszej działalności	s. 28

Spis tabel

Tabela 1. Branża respondentów	s. 8
Tabela 2. Podstawowe miejsce pracy respondentów lub prowadzonej przez nich działalności	s. 9–10
Tabela 3. Skutki przejścia na pracę zdalną podczas pandemii	s. 13
Tabela 4. Skutki pandemii oczami respondentów	s. 14–15
Tabela 5. Wsparcie publiczne. Zestawienie	s. 19
Tabela 6. Skala trudności w uzyskaniu wsparcia	s. 21
Tabela 7. Wzrost współpracy pomiędzy podmiotami sektora kultury	s. 31

Spis rysunków

Rysunek 1. Diagram przyczyn braku satysfakcji z oferty wsparcia pomocowego s. 24

Rysunek 2. Zmiany, wywołane pandemią, które w opinii respondentów staną się stałym elementem w ich późniejszej działalności s. 44
